

Univerzita Palackého v Olomouci
Právnická fakulta

Tomáš Havlík
Odraz praxe zástavního práva v justiniánské úpravě

Diplomová práce

Olomouc 2022

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci na téma „Odraz praxe zástavního práva v justiniánské úpravě“ vypracoval samostatně a citoval jsem všechny použité zdroje.

V Olomouci dne 9. dubna 2022

Tomáš Havlík

Děkuji tímto vedoucí mé diplomové práce JUDr. Kamile Bubelové, Ph.D. za odborné vedení, cenné rady a připomínky, kterými mi pomohla k vypracování této práce.

Obsah

Seznam použitých zkratk.....	6
Úvod.....	7
1 K zástavnímu právu obecně	8
1.1 Vymezení základních pojmů	8
1.2 Funkce zástavního práva	9
1.2.1 Zajišťovací funkce	9
1.2.2 Uhrazovací funkce.....	10
2 Zástavní právo v římském právu.....	12
2.1 Druhy a formy zástavy	12
2.1.1 Praediatura	12
2.1.2 Fiducia	13
2.1.3 Pignus	14
2.1.4 Zástava pachtovní	15
2.1.5 Hypotéka.....	15
2.3 Předmět a obsah zástavního práva.....	17
2.3.1 Předmět zástavního práva	17
2.3.2 Obsah zástavního práva	20
2.4 Zástavní právo k pohledávce	23
2.5 Podzástavní právo.....	23
2.6 Konkurence více zástavních práv	24
2.6.1 Hypotekární sukcese	28
2.7 Vznik a zánik zástavního práva.....	28
2.7.1 Vznik zástavního práva.....	28
2.7.2 Zánik zástavního práva	29
3 Odraz justiniánské právní nauky v nauce současné	30

3.1 Rozbor jednotlivých fragmentů.....	30
3.1.1 Zastavení hromadné věci a zboží.....	30
3.1.2 Zřízení ruční zástavy.....	31
3.1.3 Zřízení hypotéky.....	33
3.1.4 Dohoda o prodeji zástavy a podmínka upozornění.....	35
3.1.5 Zastavení pohledávky.....	38
Závěr.....	42
Seznam použitých zdrojů.....	44
Shrnutí.....	47
Klíčová slova.....	48
Summary.....	49
Key words.....	50

Seznam použitých zkratk

OZ	nový občanský zákoník
ZZŘS	zákon o zvláštních řízeních soudních
OSŘ	občanský soudní řád
ZPr	zákoník práce
MajČR	zákon o majetku ČR a jejím vystupování v právních vztazích
EŘ	exekuční řád
Dig.	Digesta
Gai. Inst.	Gaiovy Instituce
LDT	Zákon dvanácti desek

Úvod

Institut zástavního práva je historicky nejstarší zajišťovací institut sloužící k zajištění pohledávky. Počátek vývoje zástavního práva, který je součástí práv věcných, nelze sice přesně určit, nicméně zmínka o něm se objevila už v prvním písemném kodexu římského práva a dokončen byl závěrem klasického období, ačkoliv v některých oblastech byl vývoj završen až justiniánskou úpravou.

Jelikož si myslím, že justiniánská úprava zástavního práva měla zásadní vliv na tu současnou a v mnoha ohledech také zůstala zachována, budu se jí ve své práci zabývat podrobněji a pokusím se ji čtenáři přiblížit tak, aby to bylo zjevné i jemu.

Součástí mého výzkumu bude jak zasvěcení do problematiky zástavního práva z dob říše římské, kde se setkáváme s odlišným pojetím zástavního práva, které mělo základ v osobním ručení dlužníka a různých druhů zástavních práv, tak moderní právní úpravy tohoto institutu.

Ve své práci se budu dále věnovat komparaci a rozboru fragmentů uvedených v pramenech. Především se zaměřím na Corpus Iuris Civilis, což byla kodifikace římského práva vydaná císařem Justiniánem I., přičemž budu vycházet zejména z Digest, což je jedno z nejrozsáhlejších zákonodárných děl a dále justiniánských Institucí, která jsou platnou učebnicí římského práva. Tyto jednotlivé fragmenty pak budu srovnávat se současnou právní úpravou, abychom dostali jasný kontrast toho, jak se institut zástavního práva v průběhu let vyvinul.

Stěžejním bodem mého výzkumu pak bude zejména zjistit, zda a v čem se úprava zástavního práva z justiniánské doby liší od té současné a přijít na otázku, proč tomu tak je.

1 K zástavnímu právu obecně

1.1 Vymezení základních pojmů

Pokud budeme hovořit o zástavním právu jako takovém, jedná se o věcné právo k věci cizí, přičemž toto věcné právo zvyšuje věřitelovu jistotu k uspokojení jeho pohledávky. Zástavní právo podle prof. Kincla „*poskytuje věřiteli té dané pohledávky, který je zde věřitelem zástavním, další záruku, která je spojena s určitou věcí a jedná se tak o věc zastavenou nebo také zástavu, k níž toto věcné právo cílí*“.¹

Zástavní právo poskytuje věřiteli zajištění jeho pohledávky tím, že mu dává právní možnost pro případ, že nebude jeho pohledávka splněna, aby se pro ni uspokojil z cizího majetku.²

K právu zástavnímu, jakožto věcnému právu k věci cizí, neboli *ius in re aliena*, které poskytuje věřiteli zásadní oprávnění uspokojit se prodejem věci, dospěli Římané dle prof. Heyrovského po delším vývoji, který se nachýlil ke konci až ve 2. století po Kr., ba dokonce až za císaře Justiniana,³ a to konkrétně zákoníkem *Digesta seu Pandectae*, který byl vydán roku 533 našeho letopočtu.⁴

Podle prof. Kincla lze rozlišit osobní ručení (rukojemství) a věcné ručení (zástavní práva). Svojí podstatou se zástavní právo týká nejen vztahů, které plynou z práv věcných, nýbrž i práv obligačních. To je také jeden z důvodů, proč jej literatura týkající se římského práva systematicky zařazuje ve dvou různých souvislostech. Pokud má být vyzdvihnut jeho význam z hlediska vztahů obligačních, je o něm pojednáváno v obecné části závazkového práva jako o jednom z prostředků, které posilují zajištění obligace. Zástavní právo by se pak mohlo ocitnout v těsné blízkosti s rukojemstvím, nicméně od tohoto jej odlišuje jeho charakter, který je věcného rázu. Díky tomuto pak lze odlišit rukojemství, které je osobní zárukou a zástavní právo, které je naopak zárukou věcnou, v rámci obligačního vztahu.⁵ Podle zákona dvanácti desek byl dlužník, který nesplnil rozsudek, přičten do osobní moci věřitele,⁶ na čemž lze krásně vypořadovat charakter osobního ručení.

¹ KINCL, Jaromír, URFUS Valentin a SKŘEJPEK Michal. *Římské právo*. Praha: C.H. Beck, 1995, s. 202. (dále jen Kincl).

² HEYROVSKÝ, Leopold. *Dějiny a systém soukromého práva římského*. V Bratislavě: Nákladem Právnické fakulty University Komenského, 1927, s. 280 (dále jen Heyrovský 1927).

³ Tamtéž.

⁴ BLAHO, P., SKŘEJPEK, M.: *Justiniánské instituce*. Praha, Univerzita Karlova v Praze, nakladatelství Karolinum, 2010, s. 8 s. – psal Blaho. (dále jen Instituce).

⁵ Kincl, s. 202.

⁶ LDT III. 3. - SKŘEJPEK, Michal. *Prameny římského práva: Fontes iuris romani*. Vydání 2. Praha: LexisNexis CZ, 2004, s. 33.

Ve prospěch toho, že lze zástavní právo přiřadit k právům věcným, hovoří i skutečnost, že zástavní právo poskytuje zástavnímu věřiteli oprávnění, které je srovnatelné s jinými věcnými právy. Avšak nutno podotknout, že dle slov prof. Kincla: „*Co do systematiky, není zástavní právo institutem, který by byl jednoznačný, avšak jeho věcněprávní ráz je natolik výrazný, že je potřeba o něm hovořit především jako o věcném právu k věci cizí.*“⁷

1.2 Funkce zástavního práva

Dle slov prof. Blaha: „*Zástavní právo představovalo skutečné a reálné zajištění věřitelovy pohledávky, protože nebylo závislé na budoucích majetkových poměrech zástavního dlužníka, jak tomu bylo například u rukojemství.*“ Avšak i přesto, že se jednalo o reálné zajištění plnilo římské zástavní právo dvě funkce, a to **uhrazovací** nebo také realizační funkci, a dále funkci **zajišťovací**.⁸

1.2.1 Zajišťovací funkce

Zajišťovací funkce zástavního práva se projevovala především v době, než pohledávka nabyla splatnosti. Přičemž fakt, že je zástavní právo věcným právem k věci cizí, poskytuje věřiteli zajištění jeho pohledávky. Podle toho, z jakého důvodu zástavní právo vzniklo, rozlišil vývoj římského práva čtyři základní formy. Odlišnost těchto forem byla rozlišována zejména v rámci časového období, ve kterém převládala zajišťovací funkce zástavního práva.⁹

Začneme tedy nejstarší formou, kterou byla *praedictura*. Tato forma se vyvinula na základě státního majetkového práva a sloužila k zajištění pohledávek státu a městských obcí. Jednalo se tedy o zajištění pohledávek veřejných.¹⁰

Pokud bychom se však chtěli bavit o zajištění pohledávek soukromoprávní povahy, nabízí se nám *fiducia*, neboli věrná ruka.¹¹ V podstatě se jednalo se o postoupení právní moci nad věcí, přičemž věřitel prohlašoval, že k této věci nabývá vlastnictví. Součástí tohoto prohlášení

⁷ Kincl, s. 202-203.

⁸ REBRO, Karol a BLAHO, Peter. Římské právo. 4. vydání: MANZ Bratislava, 2010. s. 316. (dále jen Blaho) – (překlad ze slovenštiny Tomáš Havlík)

⁹ Kincl, s. 203.

¹⁰ TUREČEK, Josef. Světové dějiny státu a práva ve starověku. Praha: Orbis, 1963. Právnícké edice. s. 358. (dále jen Tureček).

¹¹ „**Věrná ruka** jest závazek převzatý na víru, že určité povinnosti bude dosti učiněno. Provedení svěřeno bylo tedy v moc poctivého člověka a podle toho obrazu označováno i splnění jako otevření ruky věrné.“ - Ottův slovník naučný: ilustrovaná encyklopaedie obecných vědomostí. V Praze: J. Otto, 1907. sv. 26, s. 582.

však bylo také vedlejší ujednání, že pokud bude jeho pohledávka splněna, převede věc zpět do vlastnictví dlužníka.¹²

Jako další způsob reálného zajištění věřitele, který následoval po fiducii a v podstatě ji nahradil, se vyvinula zástava ruční, neboli *pignus*. Avšak na rozdíl od fiducie se nepřevádělo vlastnické právo, ale pouze faktická moc nad věcí, neboli detence.¹³

Odlišně od ruční zástavy, kde bylo předpokladem vzniku také odevzdání věci do detence, existovala ještě *hypotheca*, kde tomu tak nebylo a ke vzniku zástavního práva stačila pouhá smlouva mezi zástavním věřitelem a dlužníkem. Zajištění u této formy zástavy tkvělo v tom, že až v případě, kdy byl dlužník v prodlení s plněním svého dluhu, mohl věřitel požadovat vydání věci, která byla zatížena zástavním právem.¹⁴

Z toho tedy plyne, že hypotekární zástavní právo má jasně obligační charakter, jelikož se věc během existence dluhu nepředává do detence věřitele. Existuje tedy obligační nárok, který může případně zástavní věřitel po nesplacení uplatnit u soudu.

1.2.2 Uhrazovací funkce

Dle prof. Blaha v případě, že dluh ze strany dlužníka nebyl splněn a zároveň ani nezankl jiným způsobem, měl věřitel oprávnění poté, co se jeho pohledávka stala splatnou, uspokojit se zpeněžením předmětu zástavy.¹⁵ Primárně byl způsob tohoto uspokojení v římském právu dle prof. Kincla závislý na tom, jak se strany dohodly. Zástavní právo tak mohlo být realizováno **dvojím způsobem**: buď došlo k tomu, že si zástavu věřitel ponechal, tedy se jednalo o tzv. propadnou zástavu, přičemž úmluva o tomto se nazývala *lex commissoria*,¹⁶ anebo bylo dohodnuto, že zástavu věřitel prodá, přičemž se tato úmluva označovala jako *pactum de distrahendo*.¹⁷ Pokud věřitel věc, která byla předmětem zástavy prodal a realizoval tak uhrazovací funkci zástavního práva, nabyl k penězům takto utrženým vlastnictví. Je však nutné

¹² HEYROVSKÝ, L. Dějiny a systém soukromého práva římského. 4. vydání. Praha: J. Otto, 1910, s. 479. (dále jen Heyrovský 1910).

¹³ Blaho, s. 318. – (překlad ze slovenštiny Tomáš Havlík).

¹⁴ Tureček, s. 360.

¹⁵ Blaho, s. 316. – (překlad ze slovenštiny Tomáš Havlík).

¹⁶ M. Bartošek píše: „*lex commissoria* – vedlejší úmluva, jíž si vyhrazuje zástavní věřitel právo ponechat si zástavu, nevyrovná-li dlužník včas pohledávku [zakázáno 326 Konstantinem I. pro časté lichvářské zneužívání].“ - BARTOŠEK, Milan, Encyklopedie římského práva. Praha: Academia, 1994, s. 219. (dále jen Bartošek).

¹⁷ Kincl, s. 203.

zmínit, že pokud věřitel utržil zástavním prodejem částku vyšší, než kolik činila hodnota zástavy, byl nucen přebytek, neboli *hyperochu*, vyplatit nazpět zástavci.¹⁸

¹⁸ Blaho, s. 321. – (překlad ze slovenštiny Tomáš Havlík).

2 Zástavní právo v římském právu

Za dob římského práva existovala zástava ve čtyřech formách. A jak jsme si již výše řekli, byla to *praediatura*, *fiducia*, *pignus* a hypotéka. První z nich, která byla zároveň i nejstarší formou, byla *praediatura*, kterou se rozumí zástavní právo obce či státu, zejména proti pachtýřům daní a s tím související prodej, resp. nabytí takto zastaveného [zabaveného a vydraženého] pozemku.¹⁹ Druhou formou byla *fiducia*, která byla zejména co do způsobu realizace vývojovým předchůdcem pozdějšího zástavního práva a fakticky byla převodem vlastnického práva.²⁰ Třetí formou zástavy byl *pignus*, neboli smlouva o zástavě ruční, jíž dlužník věřiteli (*creditor pigneraticia*) odevzdává hmotnou věc do detence k zajištění pohledávky.²¹ Zástavní věřitel tedy neměl možnost zastavenou věc prodat, či ji jinak užívat a požívat, mohl ji pouze mít u sebe. Čtvrtou formou zástavy byla pak *hypotheca*, která byla pouhou smlouvou o zástavě, přičemž zástava zůstala ve vlastnictví i detenci dlužníka,²² jestliže však došlo k tomu, že dlužník nesplnil splatnou pohledávku, kterou za ním měl věřitel, mohl tuto věc prodat, i když ji neměl ve své faktické moci.²³

2.1 Druhy a formy zástavy

2.1.1 Praediatura

Prof. Heyrovský uvádí, že v oblasti státního práva majetkového došlo k vytvoření zvláštního zajištění státních pohledávek, které se nazývaly *praedibus praediisque cavere*. Šlo o zajištění pohledávek státu či městských obcí, přičemž dlužníci dávali „do zástavy“ rukojmí (*praedes*), kteří ručili celým svým majetkem a dále pozemky (*praedia*). Pokud nebyla pohledávka splněna včas, byl příslušný magistrát oprávněn *praedes praediaque vendere*, neboli měl oprávnění za úplatu postoupit pohledávku soukromému podnikateli (*praediator*), jejíž součástí byl majetek ručitelů a dále mu bylo propůjčeno vlastnictví zastavených pozemků. Pokud však došlo k uspokojení postoupené pohledávky, byl *praediator* povinen převést vlastnictví pozemků na předchozího vlastníka. Původní vlastník pak mohl vydržet vlastnictví pozemku pět, a to ve dvouleté vydržecí době.²⁴

¹⁹ Bartošek, s. 219.

²⁰ Kincl, s. 204.

²¹ Bartošek, s. 210.

²² Bartošek, s. 125.

²³ Blaho, s. 321. – (překlad ze slovenštiny Tomáš Havlík).

²⁴ Heyrovský 1910, s. 479.

2.1.2 Fiducia

Jelikož původní římské právo zástavní právo jako takové ještě neznalo, byla jeho funkce plněna institutem fiducie, neboli fiduciárním²⁵ převodem vlastnického práva. Jednalo se o dohodu **věřitele** (fiduciáře) a **dlužníka** (fiducianta), že bude ve věřitelův prospěch převedeno vlastnické právo k věci dlužníka, či někoho jiného.²⁶ Formou převodu mohla být buď *injurecesse*²⁷ nebo *mancipace*.²⁸ Fiducia poskytovala věřiteli záruku v té nejvyšší míře, jelikož nabýval vlastnictví k věci, která byla zajištěním splnění pohledávky.²⁹ Nejednalo se však o trvalý či konečný převod vlastnického práva. V podstatě se jednalo o jakési důvěrnictví věřitele vůči tomu, kdo zřizoval zástavu. Při fiduciárním převodu vlastnického práva byl dohodou (*pactum fiduciae*) sjednáván závazek fiduciáře, že bude-li splněna pohledávka, která je předmětem fiducie, převede věc zpět na fiducianta. Z počátku se jednalo spíše o morální závazek, nicméně později se tento závazek stal i právně vynutitelným. Předmětem závazku při fiduciárním převodu vlastnického práva byla i dohoda, jakým způsobem fiduciář naloží s věcí, která byla předmětem převodu pro případ, že nebude pohledávka řádně a včas splněna.³⁰ Strany se mohly dohodnout, že pokud nebude pohledávka řádně a včas splněna, stane se převod trvalým (*lex commissoria*), či uzavíraly dohodu o prodeji zástavy (*pactum de vendento*) s tím, že se fiduciář uspokojí z výtěžku prodeje.³¹ Přebytek z utržených peněz, neboli *hyperocha*, však byla vyplacena fiduciantovi.³²

²⁵ L. Heyrovský říká: „**Fiduciární** jednání právní činí, kdo převádí na druhého (fiduciáře) právo věda, že jemu tím svěřuje větší právní moc, nežli vyžaduje účel, ke kterému se nese úmysl stran, ale s vyslovenou důvěrou, že nabyvatel užije právní moci pouze k onomu účelu.“ - Ottův slovník naučný: ilustrovaná encyklopaedie obecných vědomostí. V Praze: J. Otto, 1895. sv. 9, s. 176.

²⁶ ROZEHNAL, Aleš. Úvěry zajištěné zástavním právem. Praha: G plus G, 1997, s. 27.

²⁷ M. Bartošek k tomuto uvádí: „*in iure cessio* [odstoupení před soudem], formální a abstraktní způsob nabytí, převodu a ztráty všech kviritských práv,“ avšak na rozdíl od *mancipace* se *injurecesse* vztahovala i na všechny ostatní věci, které *mancipací* nebylo možné převést, tedy i na věci *nemancipační*. – Bartošek. s. 128.

²⁸ K *mancipaci* prof. Heyrovský uvádí: „**Mancipace** (lat. *mancipatio*) jest právní jednání, kterým podle starého práva římského občan převáděl svoje vlastnictví na jiného. Činěna byla před svědky ve formě obrazného trhu (*venditio imaginaria*). Před 5 dospělými mužskými občany římskými a občanem držícím váhy (*libripens*), k nimž býval přibírán často ještě sedmý svědek (*antestatus*), uchopil se nabyvatel věci slovy: *hanc ego rem ex iure Quiritium meam esse aio, eaque mihi empta esto hoc aere aeneaque libra*, udeřil kouskem mědi o váhy a dal jej převodcovi jaksí jako trhovou cenu. M. bylo lze užiti nejen, když vlastnictví mělo býti převedeno z trhu, nýbrž i k uskutečnění jiného právního a hospodářského účelu, jako darování, zřízení věna apod., ba i poručení k věrné ruce (v. Fiducia). Předmětem m. mohly z věci býti jen pozemky italské, otroci a domácí zvířata tažná. Věci tyto sluly proto *res mancipii*. Dále mohly býti m-cí zřízeny služebnosti polní, které se proto čítají též mezi *res mancipii*. Konečně mohl majetník moci otcovské nebo manželské osobu jemu poddanou m-cí podrobiti moci jiného (viz *Mancipium*). M. jest vzpomenuťo ještě v zákonodárství IV. stol. po Kr., do práva Justinianova však nepřešla.“ - Ottův slovník naučný: ilustrovaná encyklopaedie obecných vědomostí. V Praze: J. Otto, 1900. sv. 16, s. 745.

²⁹ Blaho, s. 317. – (překlad ze slovenštiny Tomáš Havlík).

³⁰ ROZEHNAL, Aleš. Úvěry zajištěné zástavním právem. Praha: G plus G, 1997, s. 27.

³¹ Blaho, s. 317. – (překlad ze slovenštiny Tomáš Havlík).

³² Heyrovský 1910, s 477.

2.1.3 Pignus

Vedle fiduciárního převodu se za dob republiky (5. – 1. stol. př. n. l.) vyvinul jako druhý způsob reálného zajištění, kterým byl **pignus**,³³ neboli zástava ruční.³⁴ Prof. Tureček o pignu tvrdí, že: „*dlužník prostě odevzdal věřiteli věc k zajištění pohledávky s neformální úmlouvou, že mu věc po splnění bude vrácena.*“³⁵ To dle slov prof. Blaha pojmově znamenalo, že ruční zástava (jako věcněprávní vztah) bylo garanční, neboli zajišťovací věcné právo k věci cizí. Toto právo umožňovalo zajištění věřitelovy pohledávky tím, že byla z dlužníka na věřitele převedena faktická moc (detence) nad předmětem zástavního práva s cílem, aby byla uspokojena pohledávka zástavního věřitele.³⁶ Zástavnímu věřiteli tak byla ponechána pouhá odvozená držba zastavené věci.³⁷ U ruční zástavy na rozdíl od fiducie nedocházelo k převodu vlastnického práva a zástavní dlužník tak byl také chráněn v případě, kdy svůj závazek vůči věřiteli splnil. Ochrana byla poskytována konkrétně na základě žaloby *actio pigneraticia in personam directa*, přičemž zájmy věřitele naopak chránila *actio pigneraticia contraria*.³⁸ Praetor dále poskytoval ochranu takovéto detence drženími interdiktů (rozkazy), jinak zvané jako **praetorské držební interdiktů**. Prof. Tureček o interdikttech píše, že: „*Rozkazy byly prozatímní – nerozhodovaly spory o práva (spory petitorní), připouštěly jenom námitky z držby samé (námitky držební posesorní). Jako mocenské konkrétní akty byly praetorovy rozkazy a zákazy v praxi velmi účinné. V řízení o těchto rozkazech měly obě strany zásadně a současně postavení jak žalobce, tak žalovaného (podvojně oboustranné rozkazy, neboli interdicta duplicia).*“ Účelem těchto interdiktů bylo, aby buď pomohly tomu, kdo byl z držby vypuzen, k jejímu opětovnému nabytí nebo tomu držiteli, který byl v držbě rušen, aby si ji udržel.³⁹ Dle slov prof. Kincla: „*Tím, že věřitel, kterému byla věc jako zástava odevzdána, dosáhl praetorské držební ochrany, vytvořily se všechny předpoklady pro to, aby uvedený vztah mohl být chápán jako samostatná forma věcné záruky obligace, jako skutečné zástavní právo, v tomto případě jako ruční zástavní právo čili pignus.*“⁴⁰

³³ **pignus** – „smlouva o ruční zástavě (jeden z reálných kontraktů).“ - SKŘEJPEK, Michal. Latinsko-český slovníček římského práva: (vybrané pojmy a termíny). Praha: Orac, 2000, 44 s.

³⁴ Blaho, s. 318. – (překlad ze slovenštiny Tomáš Havlík).

³⁵ Tureček, s. 359.

³⁶ Blaho, s. 318. – (překlad ze slovenštiny Tomáš Havlík).

³⁷ HRDINA, Ignác Antonín a Petr DOSTALÍK. Přehled římského práva soukromého ke státní souborné zkoušce. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2010, s. 70.

³⁸ Blaho, s. 318. – (překlad ze slovenštiny Tomáš Havlík).

³⁹ Tureček, s. 329.

⁴⁰ Kincl, s. 204-205.

2.1.4 Zástava pachtovní

Jak tvrdí prof. Tureček, byl za dob republiky důležitý také vývoj zástavního práva, který souvisel s právem k půdě, zejména pak zemědělské. Zástava pachtovní tak vedla k upevnění postavení propachtovatelů při zajišťování jejich pohledávek.⁴¹ Již za dob Cato Censoria (zemř. 149 př. Kr.) se zajišťovalo řádné placení pachtovného tím způsobem, že pachtýř dal do zástavy prostou úmluvou propachtovateli věci, které sloužily k hospodaření na propachtovaném pozemku (nářadí, zvířata, otroci), přičemž je zároveň na propachtovaný pozemek přivedl nebo dopravil (*tzv. invecta et illata*).⁴² Věci sice byly předmětem zástavy, nicméně propachtovatel je neměl ve své faktické moci, takže nic nebránilo pachtýři, aby je používal k hospodaření. Až když pachtýř neplnil řádně pachtovné, mohl se propachtovatel svépomocí zmocnit věcí spadající do hospodářského inventáře a držet je jako zástavu.⁴³ Pokud bychom se podívali do pramenů, zjistili bychom, že k tomuto Labeo v 5. knize Z posmrtně vydaných knih z Iavolenových Výtahů píše: „*Uzavřel si dohodu se svým pachtýřem, že přivezené a vnesené věci budou zastaveny v případě, že ti neuhradí nájemné nebo nebudeš uspokojen jinak, později jsi přijal na nájemné ručitele. Mám za to, že jsi byl takto uspokojen, a proto přestaly být přivezené věci v zástavě.*“⁴⁴ – plyne z toho tedy, že pokud se někdo později osobně zaručí, dává všanc celý svůj majetek a je to tak dostatečné zajištění pro to, aby nemuselo lpět zástavní právo na hospodářském inventáři. Zástava pachtovní není v odborných kruzích označována jako samostatná forma zástavy, ale jedná se dle prof. Kincla spíše o jakýsi vývojový předstupeň pro zástavní právo hypotekární, pro nějž je typické, že možnost získání držby nastala až v případě, kdy pohledávka dospěla a i přesto nebylo plněno.⁴⁵

2.1.5 Hypotéka

Jak již bylo zmíněno výše, předchůdce této formy zástavního práva byla zástava pachtovní, která pro budoucí vývoj hypotéky vytyčila mantinely. Smluvní zástava neboli hypotéka je poslední druh zástavního práva, který vzniká pouze na základě dohody. U tohoto druhu zástavního práva se pro zajištění věřiteli pohledávky nepřevádělo ani vlastnické právo (*viz. fiducia*), ani faktická moc nad věcí (*pignus*). Pro zástavního dlužníka bylo u hypotekárního zástavního práva výhodou to, že i po zastavení věci byl stále jejím vlastníkem, ba dokonce i

⁴¹ Tureček, s. 359.

⁴² **hospodářský inventář** - Bartošek, s. 139.

⁴³ Heyrovský 1910, s. 479.

⁴⁴ Dig. 20, 6, 14 (Překlad Blaho s. 269).

⁴⁵ Kincl, s. 205.

detentorem, což mu umožňovalo brát z věci plody, či ji dále dávat do zástavy.⁴⁶ Pokud pachtýř platil řádně pachtovné, byly mu věci tvořící předmět zástavy ponechány. Až v případě, kdy pachtovné zapláceno nebylo, se mohl propachtovatel zmocnit věcí, které byly součástí hospodářského inventáře a držet je jako zástavu.⁴⁷

Gaius píše, že: pro případ, že by pachtýř bránil propachtovateli v tom, aby se ujal držby zástavy z důvodu nezaplaceného pachtovného, byl prvotně pro posílení právní ochrany propachtovatele vytvořen praetorem Salvianem interdikt, zvaný také jako salviánský interdikt.⁴⁸ Podle prof. Skřejпка bylo tímto ze strany praetora umožněno, aby mohl propachtovatel získat držbu věcí vnesených na propachtovaném pozemku, čímž v podstatě byla nahrazena původní svépomoc.⁴⁹

Dle prof. Heyrovského byla následujícím stupněm ochrany, který měl také vyšší kvalitu, věcná žaloba, která u zástavy pachtovní chránila propachtovatele proti třetím osobám pro případ, že by mu zastavené věci, které byly součástí hospodářského inventáře zadržovaly.⁵⁰ Dle Ulpiana, pokud je na pozemek patřící dvěma spoluvlastníkům vnesena věc, která má být předmětem zástavy, bude upřednostněn ten z nich, který má držbu nad věcí a druhá strana (propachtovatel) se bude muset domáhat vydání takovéto věci Serviánskou žalobou.⁵¹ Serviánská žaloba, neboli *actio Serviana*, byla pojmenována podle praetora, který ji poprvé vyhlásil. Používání této žaloby bylo později rozšířeno, kromě zástavy pachtovní, i na všechny ostatní vztahy, kdy došlo k zastavení věci pouze na základě dohody bez odevzdání věci do detence věřitele. Díky tomuto rozšíření vzniklo nové označení, a to kvasi-serviánská žaloba, neboli *actio quasi Serviana*.⁵² Svoji univerzalitou se tedy kvasi-serviánská žaloba odloučila od pachtovních poměrů, se kterými byla doposud ve spojení. S příchodem *actio quasi Serviana* došlo ke vzniku nového praetorského věcného práva, kterým bylo možno zajistit všechny možné druhy závazků. Po tomto bouřlivém vývoji nové formy zástavního práva se pro ni nakonec vžil řecký název *hypotheca*, neboli též *actio hypothecaria*.⁵³

⁴⁶ Blaho, s. 319. – (překlad ze slovenštiny Tomáš Havlík).

⁴⁷ Heyrovský, 1910, s. 479.

⁴⁸ Gai. Inst. 4. 147. – KINCL. Jaromír. Gaius: Učebnice práva ve čtyřech knihách. Plzeň: Aleš Čeněk, 2007. s. 301.

⁴⁹ Kincl, s. 205.

⁵⁰ Heyrovský 1910, s. 480.

⁵¹ Dig. 43, 33, 2 – (překlad z angličtiny Tomáš Havlík).

⁵² Blaho, s. 327-328. – (překlad ze slovenštiny Tomáš Havlík).

⁵³ Heyrovský 1910, s. 480.

2.3 Předmět a obsah zástavního práva

2.3.1 Předmět zástavního práva

Předmětem zástavního práva mohly být všechny věci, u kterých byla možnost, aby byly směněny za peníze. Těmito byly všechny věci *in commercio*, neboli věci obchodovatelné, mezi které patřily věci movité i nemovité, hmotné i nehmotné, stejně tak i věci zužitelné nebo například určitý obnos peněz.⁵⁴ Naopak věci extrakomerční, neboli věci, které byly z obchodu vyloučeny, být předmětem zástavního práva nemohly. Prof. Sommer mezi věci *res extra commercium* uvádí: **1) res publicae**, neboli věci státu a obcí určené k obecnému užívání (veřejné cesty, ulice, náměstí, divadla, lázně, přístavy, stále tekoucí řeky a potoky, moře a mořský břeh, avšak pouze za předpokladu, že se nacházejí na území římského impéria). **2) res diviny iuris**, neboli věci božského práva (chrámy, oltáře, kultovní předměty, hroby občanů i otroků, hradby a brány a původně i meze pozemků). **3) res nullius** (divoká zvířata na svobodě žijící, moře a mořský břeh mimo území římského impéria).⁵⁵ Dále se mezi *res nullius* dle Justiniánových institucí řadily také vzduch a tekoucí voda.⁵⁶

Pokud se však jedná o věc hromadnou, např. stádo krav nebo sklad zboží, jsou předmětem zástavy nejen ty věci, ze kterých se původně skládala hromadná věc v době, kdy byla dána do zástavy, ale i ty, které k ní teprve později přibudou. A naopak, lze řádně zcizit předměty, které byly součástí věci hromadné⁵⁷.⁵⁸ Za součást hospodářského inventáře se tedy považuje vše, čím byl ke dni smrti dlužníka tvořen. Toto pravidlo můžeme analogicky použít také na okamžik, kdy se dlužník dostane do prodlení. Tedy se za zástavu bude považovat vše, co tvoří hospodářský inventář, ke dni prodlení dlužníka. Dle prof. Heyrovského na rozdíl od věci hromadné, u které rozhodoval její stav v době, kdy byla zástava realizována, pokud byla zastavena věc souborná, či veškeré jmění, za předpokladu, že tak bylo sjednáno, byl rozhodující stav k době, kdy došlo ke zřízení zástavy (tedy zpětně).⁵⁹ Podle prof. Blaha bylo jednou

⁵⁴ Heyrovský 1927, s. 285.

⁵⁵ SOMMER, Otakar. Učebnice soukromého práva římského, Díl 2: Právo majetkové. V Praze: vl. nákl., 1935, s. 182-184.

⁵⁶ Gaius píše: „Podle přirozeného práva jsou všem lidem společné tyto věci: vzduch, tekoucí voda, moře, a proto také mořské břehy.“ - Instituce – 2, 1, 1 (překlad Skřejpek s. 93).

⁵⁷ K tomuto pro upřesnění Scaevola uvádí: „Bylo sporné, když dlužník zastavil věřiteli svůj sklad, zda tím nic nezavinil nebo zda pod názvem sklad je patrné, že bylo zastaveno zboží, které se zde nacházelo. A pokud to zboží časem dlužník zcizil, obstaral jiné, které do tohoto skladu přinesl a poté zemřel, bylo sporné, zda může věřitel vymáhat žalobou ze zástavy vše, co se tam nachází, když se změnil jak druh zboží, tak byly také přineseny jiné věci. Odpověď, že je zřejmé, že to, co se nacházelo ve skladu v době smrti dlužníka, se považuje za zastavené.“ – Dig. 20, 1, 34 – (překlad Blaha s. 229).

⁵⁸ Heyrovský 1927, s. 285.

⁵⁹ Heyrovský 1910, s. 484.

z povinností zástavního věřitele to, aby předmět zástavního práva pečlivě opatroval a chránil, jako věc vlastní. Předmět zástavního práva mohl zástavní věřitel užívat či požívat, avšak pouze ze souhlasem zástavního dlužníka. Pokud došlo k tomu, že zástavní věřitel věc užíval, či požíval bez vědomí a svolení zástavce, bylo to chápáno jako civilní delikt krádeže, konkrétně pak *furtum usus*.⁶⁰ Pokud byla předmětem zástavního práva věc plodonosná, sběr plodů byl zástavnímu věřiteli povolen mlčky (avšak pouze za předpokladu, že se jednalo o bezúročnou pohledávku). Takovéto užívací zástavní právo, neboli *antichresis*,⁶¹ bylo známé zejména ve východních provinciích římského státu.⁶²

Zástavní právo se dále vztahuje na veškeré příslušenství věci, či jakémukoliv dalšímu přírůstku, a to i když vznikne později. Jedná se tedy například o stavby, které byly zřízeny na zástavním pozemku až později, nebo také o náplavu apod. Dále se za součást zástavy považovaly jakékoliv další budoucí plody zastavené věci,⁶³ a to jak umělé (úroky), tak přirozené (například děti otrokyně),⁶⁴ avšak pouze za předpokladu, že oddělením případnou do vlastnictví zástavce nebo jeho dědiců. Předmětem zástavy mohou být také budoucí plody věci plodonosné, poskytnuté vlastníkem nebo poživitelem (usufruktářem),⁶⁵ a to samy o sobě. Pokud však po jejich narození či separaci nabude jejich vlastnictví někdo jiný než původní zástavce anebo dědic, ke vzniku zástavního práva zde nedojde.⁶⁶

Předmětem zástavního práva může být dále věc, která je ve spoluvlastnictví více osob, přičemž ji do zástavy může dát pouze jeden ze spoluvlastníků. Věc ve spoluvlastnictví však lze dát do zástavy pouze v tom rozsahu, v jakém náležel zástavci jeho podíl na věci. Pokud není

⁶⁰ M. Bartošek k furtu říká: „*furtum* [ferre, nést, odnášet si], vědomě bezprávné, zjištěné a [zpravidla] tajně nakládání s cizí movitou věcí. Tento delikt zahrnuje krádež, loupež, zpronevěru a zčásti i podvod. Po stránce objektivní musí jít o věc movitou v něčím majetku [ne tedy *res nullius* nebo *res divini iuris*], s níž pachatel [*fur*] musí hmotně zacházet [*contractatio rei*]: buď fyzicky odnese [*f. rei*] nebo ji, - třeba jako schovatel, resp. detentor - protiprávně užívá [*f. usus*]. - Bartošek, s. 118.

⁶¹ M. Bartošek píše: „*antichresis* - byla úmluva mezi zástavním věřitelem a dlužníkem, podle níž věřitel smí brát plody zastavené věci a buď je započítávat nebo nezapočítávat [do úroků nebo do kapitálu]; *a. tacita* znamenala a. učiněná mlčky při zástavě věci plodonosné pro bezúročnou pohledávku. - Bartošek, s. 42.

⁶² Blaho, s. 319. - (překlad ze slovenštiny Tomáš Havlík).

⁶³ Viz např. Dig. 20, 1, 15: „Gaius ve zvláštní knize o hypotekární formulí píše: I ty věci, které zatím ještě neexistují, ale budou existovat, je možno dát do zástavy: například (visící) očekávané plody, dítě těhotné otrokyně, mlád'ata dobytka; a až vzniknou, budou zastaveny. A toto je třeba dodržovat, ať se o poživacím právu nebo o těch věcech, které vzniknou, dohodl vlastník pozemku nebo ten, kdo má poživací právo, jak píše Julián.“ - Překlad viz: Bubelová, K., Dostalík, P., Razim, J.: Praktikum z římského práva. 3. vydání, Praha: Leges, 2019, s. 104.

⁶⁴ Dle Juliana, pokud pachtýř přivede na farmu otrokyni, která má sloužit jako předmět zástavy a poté ji prodá, měl by mu (propachtovateli) být udělen (salviánský) interdikt za účelem zajištění držby jejího dítěte, které z ní vzešlo až v době, kdy už byla v rukou kupce.⁶⁴ Z tohoto fragmentu tedy plyne, že součástí zástavy jsou i její budoucí plody. - Dig. 43, 33, 1 - (překlad z angličtiny Tomáš Havlík).

⁶⁵ „*usufruktář* - ten, kdo užíval plody, zisky, například z půdy nebo zvířat!“ - BLACK, Henry Campbell et al. Blackův právní slovník. Praha: Victoria Publishing, 1993. sv. 1, s. 621.

⁶⁶ Heyrovský 1927, s. 285.

určeno jinak, jedná se o podíl ideální. Je-li dána do zástavy věc, která již je zatížena jinými věcnými právy, pak je i zástavní věřitel podroben stejnému omezení, jako zástavce. Znamená to tedy, že při výkonu zástavního práva, případně při jeho realizaci, zůstávají tato *iura in re aliena* nedotčena. Odpadne-li však od zastavené věci předchozí věcněprávní zatížení, například právo požívací a bude tak moci být vykonáváno vlastnické právo k věci v plném rozsahu, zvýší se tak stejnou měrou i působnost práva zástavního.⁶⁷

Vlastník věci může dát též do zástavy oprávnění, že pokud nebude obligace z jeho strany plněna a dostane se tak do prodlení, může zástavní věřitel na věci zastavené zřídit za úplatu, ve prospěch třetí osoby *superficii*⁶⁸, *emphyteusi*⁶⁹ anebo služebnost⁷⁰ (osobní nebo věcnou).⁷¹

Předmětem zástavy mohou být dále pohledávky, neboli *pignus nominis*, avšak pouze takové, kterou jsou postupitelné *cessi*. Také celé jmění zástavce mohlo být předmětem zástavy, nicméně kromě toho, co bylo součástí zástavcova majetku v době, kdy byl dán do zástavy, byly podle Ulpiana předmětem zástavy i ty věci a pohledávky, které nabyly teprve v budoucnu (*hypotheca generalis*),⁷² tedy od okamžiku zřízení zástavního práva, do jeho případné realizace.⁷³

⁶⁷ Heyrovský 1927, s. 286.

⁶⁸ J. Vančura k tomuto uvádí: „**Superficiis**, (lat., povrch) jest věcné právo k cizímu pozemku (právo stavby) záležející v tom, že superficiář může budovy a jiných zařízení na pozemku jsoucích (stromů, plodin) trvale užívat, začež povinen jest vlastníkovu pozemku odváděti plat pozemkový, solarium. S. vznikla ve právě římském pronajímáním státních pozemků v (ager publicus) navždy nebo na dlouhou dobu za tím účelem, aby nájemce na pozemku vystavěl dům a užíval ho. Časem dostalo se mu zvláštní soudní ochrany praetorským interdiktum de s-e-bus a posléze i věcných žalob podle obdoby žalob vlastnických (reivindicatio utilis, actio negatoria, a. confesoria). Právo superficiární liší se od služebností, najmě osobních, jednak tím, že poskytuje obsáhlejší oprávnění k pozemku, jednak že není vázáno na osobu oprávněného, nýbrž může býti zcizeno a přechází též na dědice. - Ottův slovník naučný: ilustrovaná encyklopaedie obecných vědomostí. V Praze: J. Otto, 1906. sv. 24, s. 385-386.

⁶⁹ L. Heyrovský k ní píše: „**Emphyteuse** (lat. *emphyteusis*) se v římském právu nazývá dědičný pacht, při kterém pachtýři přísluší věcné právo plného užívání pozemku pachtovního.“ - Ottův slovník naučný: ilustrovaná encyklopaedie obecných vědomostí. V Praze: J. Otto, 1894. sv. 8, s. 573-574.

⁷⁰ M. Bartošek k ní uvádí, že: „**Služebnost** (lat. *servitutes*), jsou věcná práva k věci cizí, zaručující její plné nebo částečné užívání a nerozlučně spjatá s určitým pozemkem či s určitou osobou.“ – Bartošek s. 252.

⁷¹ Heyrovský 1910, s. 486.

⁷² Viz Dig. 20, 1, 6.-7.: „Ulpian v 73. knize komentářů k ediktu: V generálním (všeobecném) zastavení věci, které někdo má nebo bude mít, nejsou obsaženy ty věci, které by pravděpodobně nikdo sám nezastavil, například zařízení domácnosti; stejně je třeba nechat dlužníkovi oděv, a z otroků ty, které používá pro svou potřebu, takže by je určitě nezastavil. Proto ze služebníků, které nevyhnutelně potřebuje nebo ke kterým má blízký vztah či jejichž služby dennodenně využívá, nenáleží serviánská žaloba.“ - Překlad viz: Bubelová, K., Dostálík, P., Razim, J.: Praktikum z římského práva. 3. vydání, Praha: Leges, 2019, s. 103.

⁷³ Heyrovský 1910, s. 487.

2.3.2 Obsah zástavního práva

Co se obsahu zástavního práva týče, tak by se dle slov prof. Kincla dalo říct, že byl u obou „konečných“ forem (pignu a hypotéky) stejný, avšak rozdíl by se dal spatřovat v tom, jak byla ona oprávnění vyplývající z obsahu zástavního práva rozložena během doby, kdy zástavní právo trvalo.⁷⁴

Prvním z těchto oprávnění, které příslušelo zástavnímu věřiteli, bylo *ius possidendi*, neboli právo držet věc, která byla předmětem zástavy. Pokud šlo o ruční zástavu (pignus), toto oprávnění zástavnímu věřiteli náleželo od okamžiku, kdy bylo zřízeno. Jinak tomu však bylo v případě zástavy smluvní (hypotéky), jelikož toto oprávnění zástavní věřitel nabyl až v okamžiku, kdy se pohledávka stala splatnou a zároveň nebyla uspokojena. Nutno však dodat, že je toto oprávnění potřebné odlišit od vlastnické držby, jelikož zástavní věřitel je v tomto případě pouze naturálním držitelem (detentorem), bez vůle držet věc jako vlastní.⁷⁵ Dle prof. Sommera „byla držba zástavního věřitele praetorem chráněna držebními interdiky proti rušení a odnětí (*interdicta retinendae a recuperandae possessionis*).“ Dále, pokud se chtěl zástavní věřitel ujmout detence věci, která byla předmětem zástavy, poskytoval mu praetor za tímto účelem proti zástavci Salviánský interdikt, který jsme si již popsali výše. Pokud však věc zadržoval někdo jiný, byla věřiteli poskytována žaloba *vindicatio pignoris*, neboli *actio pignoratitia in rem*. Byl-li předmětem zástavy pachtýřův inventář, mohl zástavní věřitel použít *actio Serviana* (serviánskou žalobu) a pokud se jednalo o smluvní zástavu, byla předmětem ochrany *actio quasi Serviana* (kvaziserviánská žaloba), či *actio hypothecaria*.⁷⁶

Avšak dle prof. Kincla, pokud došlo ke splnění pohledávky ze strany dlužníka, nastala zástavnímu věřiteli povinnost, aby zástavu vrátil. Nebyla-li tato povinnost plněna dobrovolně, mohl ji zástavce vymáhat zvláštní osobní žalobou, která se nazývala *actio pignoratitia directa*.⁷⁷ Pozdějším vývojem tohoto práva došlo ke značnému zvýhodnění zástavního věřitele tím způsobem, že měl za jistých okolností oprávnění zadržovat zastavenou věc u sebe (Gordiánské retenční právo),⁷⁸ i když došlo k úplnému zaplacení dluhu, pro který byla věc dána do zástavy. Takovou okolností byla situace, kdy měl zástavní věřitel vůči dlužníkovi i jiné

⁷⁴ Kincl, s. 207.

⁷⁵ Blaho, s. 320. – (překlad ze slovenštiny Tomáš Havlík).

⁷⁶ SOMMER, Otakar. Učebnice soukromého práva římského, Díl 2: Právo majetkové. V Praze: vl. nákl., 1935, s. 156.

⁷⁷ Kincl, s. 207.

⁷⁸ C. 8, 26, 1, 2 - JUSTINIÁN I, KRÜGER, Paul, ed. Corpus iuris civilis vol. II., Codex Iustinianus. Editio stereotypa nona. Berolini: Apud Weidmannos, 1915.

pohledávky, které však zástavním právem zajištěny nebyly.⁷⁹ Nutno však dodat, že zástavní věřitel, i přes existenci tohoto retenčního práva, nesměl zástavu užívat, jinak by se dopouštěl *furta*.⁸⁰

Druhým důležitým oprávněním zástavního věřitele bylo zástavu prodat (*ius vendendi, distrahendi*) a z takto prodané věci pak vyrovnat svoji pohledávku. Toto oprávnění bylo projevem uhrazovací funkce zástavního práva, jak jsme si již řekli výše. Dle prof. Blaha, byla historickým předchůdcem zástavního prodeje *lex commissoria*, neboli propadná zástava (o té viz. pozn.¹⁶). Později se zástavní prodej uskutečňoval na základě vedlejší dohody o prodeji zástavy (*pactum de vendendo, pactum de distrahendi*), díky které měl věřitel oprávnění věc prodat za předpokladu, že dlužník zaviněně nesplnil jeho pohledávku.⁸¹ Tato dohoda se stala tak běžnou, že pokud nebylo sjednáno jinak, předpokládala se dle Ulpiana automaticky.⁸² Navíc Gaius tvrdil, že: „*také věřitel může na základě úmluvy (zcizit) zástavu, ačkoli ta věc není jeho. Toto však, jak se zdá, je možné zřejmě proto, že zcizení zástavy se chápe (jako zcizení) z vůle dlužníka, který si kdysi ujednal, aby věřiteli bylo dovoleno zástavu prodat (v případě), že peníze nebudou zaplacený.*“⁸³ K tomu, aby zástavní věřitel nabyl oprávnění k prodeji zástavy, nebylo dle prof. Sommera nutné, aby zástavní věřitel žaloval na neuspokojenou pohledávku a vymohl si tak odsuzující rozsudek vůči dlužníkovi. Pro to, aby mohl být uskutečněn zástavní prodej, bylo zapotřebí, aby ¹⁾ pohledávka dospěla (stala se splatnou), ²⁾ dlužník byl v prodlení s plněním svého dluhu a nakonec ³⁾ byl dlužníkovi zamýšlený prodej oznámen.⁸⁴ Nutno však dodat, že za dob justiniánského práva nestačilo pouhé oznámení, resp. výhružka o prodeji zástavy. Bylo navíc zapotřebí, aby od takového oznámení uplynuly alespoň dva roky. Tedy až pak mohl zástavní věřitel realizovat zástavní prodej.⁸⁵

Prof. Heyrovský dále píše, že v době **předjustiniánského** práva bylo povinností zástavního věřitele, učinit vůči zástavci oznámení o prodeji zástavy, přičemž tak musel učinit třikrát předtím, než se uchýlil k prodeji. Pokud však byl onen prodej domluven zvláště, tato

⁷⁹ Heyrovský 1910, s 491.

⁸⁰ Tamtéž.

⁸¹ Blaho, s. 320. – (překlad ze slovenštiny Tomáš Havlík).

⁸² Dig. 13, 7, 4 – „Jestliže byla uzavřena dohoda o prodeji zástavy, a to buď na začátku nebo posléze, pak je prodej nejen platný, ale kupec se dokonce stane vlastníkem věci. Přestože dohoda o prodeji ruční zástavy uzavřena nebyla, i tehdy užíváme pravidlo, že je možné prodat, jestliže nebylo dohodnuto, že se nesmí. Pokud bylo skutečně dohodnuto, že nesmí být prodána, tehdy je věřitel, jestliže prodal, odpovědný z krádeže, ledaže třikrát dlužníka vyznal, aby splnil, a ten tak neučinil.“ – (překlad Blaho s. 603).

⁸³ Gai. Inst. 2. 64. – KINCL, Jaromír. Gaius: Učebnice práva ve čtyřech knihách. Plzeň: Aleš Čeněk, 2007, s. 111.

⁸⁴ SOMMER, Otakar. Učebnice soukromého práva římského, Díl 2: Právo majetkové. V Praze: vl. nákl., 1935, s. 158.

⁸⁵ Blaho, s. 321. – (překlad ze slovenštiny Tomáš Havlík).

oznamovací povinnost neplatila. Podle **justiniánské** úpravy však byla tato povinnost trojího oznámení nutná pouze v případě, že byla stranami ujednána nemožnost prodeje zástavy. Čímž se vlastně takovéto ujednání o nemožnosti prodeje zástavy dalo překonat. Jiná situace však nastala, pokud byl dlužník odsouzen. V takovémto případě nebylo oznámení o prodeji zástavy zapotřebí vůbec a zástavní věřitel k němu mohl přistoupit rovnou. Nelze však opomenout další podmínku, stanovenou císařem Justiniánem, dle které bylo nutné, aby od posledního oznámení, či odsouzení, uplynuly alespoň dva roky. Byla zde však možnost ujednat i jinak, tedy tato podmínka nebyla vždy nezbytným předpokladem.⁸⁶ Zástavu mohl zástavní věřitel prodat dvěma způsoby, a to ve veřejné dražbě (v té se obligatorně prodávala pouze exekuční zástava, neboli *pignus in causa iudicati captum*) nebo z volné ruky, a to podle toho, jak sám uznal za vhodné. Zástavní věřitel však měl povinnost, aby se snažil zástavu prodat za co nejvyšší možnou cenu.⁸⁷ K tomu se také vyjádřil Julián ve 13. knize svých Digest takto: „*Ve věci (předložené právníkovi k posouzení), kdy zástavní věřitel prodal zástavu s výhradou lepšího kupce, nelze mít z to, že jednal v dobré víře, nepřijal-li nejvyšší nabídku. Co však, zasáhl-li nemajetný kupec jen proto, aby překazil prodej (zástavy)? (Pak) může věřitel bez nebezpečí prodat (zástavu) dřívějšímu kupci.*“⁸⁸ Prof. Vančura k tomuto dále píše, že pokud zástavní věřitel neprodal zástavu za co nejvyšší cenu, pakliže jednal zaviněně, musel zástavci nahradit škodu, která mu takovýmto nevýhodným prodejem vznikla. Pokud byl však nepoctivý věřitel nemajetný, mohl zástavce žádat náhradu škody i po kupci zástavy, pokud byl takového nepoctivého jednání účasten.⁸⁹ Na základě zástavního prodeje je zástavní věřitel povinen vydat kupci zástavu, avšak nemá-li sám věřitel věc ve své faktické moci (u hypotéky), je předmětem prodeje nárok na vydání takto zastavené věci. Zástavce, či zástavní věřitel však nemohli být kupci zástavy, a to ani skrze osobu nastrčenou, pod sankcí neplatnosti takovéto koupě. Jestliže se však nenašel vhodný kupec, mohl zástavní věřitel požádat císaře, aby mu zástavu přiřkl za odhadní cenu.⁹⁰ Jak jsme si již výše řekli, předmětem zástavy mohl být i peněžitý obnos nebo také jiná věc určená genericky. V takovém případě však docházelo při realizaci zástavního práva ke zvláštnosti, a to, že si zástavní věřitel pouze odečetl svoji pohledávku. Pokud peněžitý obnos nebyl dostatečný pro uhrazení pohledávky, ve zbytku trvala i nadále.⁹¹

⁸⁶ Heyrovský 1910, s. 488.

⁸⁷ SOMMER, Otakar. Učebnice soukromého práva římského, Díl 2: Právo majetkové. V Praze: nákl. vl., 1935, s.158.

⁸⁸ Dig. 18, 2, 10 - Překlad viz: Bubelová, K., Dostálík, P., Razim, J.: Praktikum z římského práva. 3. vydání, Praha: Leges, 2019, s. 159-160.

⁸⁹ VANČURA, Josef. Úvod do studia soukromého práva římského: Díl I. 1923. Praha: Knihotiskárna Typus, 1923, s. 240.

⁹⁰ Heyrovský 1910, s. 490.

⁹¹ Kincl, s. 207-208

2.4 Zástavní právo k pohledávce

Předmětem zástavy mohla být dále i pohledávka zástavce za třetí osobou, přičemž dlužní úpis (*cautio*) o této pohledávce měl charakter zástavy ruční. Tím, že věřitel zadržoval dlužní úpis mu byla zpočátku dána pouze faktická možnost, aby vyvíjel nátlak na svého dlužníka, avšak později došlo k posílení jeho postavení a byla vytvořena žaloba proti dlužníku zástavce, která se nazývala *actio utilis*. Takovéto věřitelovo oprávnění se tedy nazývalo, zástavní právo k pohledávce, neboli *pignus nominis*. Pokud byla zástavnímu věřiteli zastavena pohledávka, měl možnost oznámit zástavcovu dlužníku, neboli poddlužníkovi, že má zástavní právo k této konkrétní pohledávce. Mohl tak předcházet tomu, aby poddlužník plnil svému zástavnímu věřiteli, resp. našemu zástavci. V momentě, kdy se pohledávka stane splatnou a tím pádem dospěje, nemusí ji zástavní věřitel vymáhat přes zástavce, ale může jít rovnou po poddlužníkovi, přičemž takovéto oprávnění se nazývalo *ius exigendi*.⁹² Pokud jsou předmětem zastavené pohledávky peníze, může si zástavní věřitel na tuto částku započíst pouze tolik, kolik činí zajištěná pohledávka, přičemž k penězům takto získaným nabude vlastnické právo. Jestliže však je zastavená pohledávka určena k plnění jiné věci, než jsou peníze, má zástavní věřitel oprávnění požadovat vydání celé věci a jakmile mu bude odevzdána, nabude k ní zástavní právo.⁹³ K tomuto píše také Paulus ve 29. knize K ediktu: „*Pokud je dohodnuto, že ti dám do zástavy pohledávku mého dlužníka, je nezbytné, aby takovouto úmluvu chránil praetor, aby chránil také vymáhání peněz, stejně jako dlužníka proti mně, kdybych ho žaloval. Pokud tedy byla takováto pohledávka peněžní, započítáš požadovanou sumu, jestliže se však týkala nějaké hmotné věci, pak to, co obdržíš, budeš mít místo ruční zástavy.*“⁹⁴

2.5 Podzástavní právo

Právo podzástavní, neboli *subpignus* nastává tehdy, je-li zástavním věřitelem dále zastavena věc, která mu již sloužila jako zástava k zajištění jeho pohledávky. Ten, kdo získal do zástavy již takto zastavenou věc, neboli podzástavní věřitel, měl však možnost výkonu podzástavního práva pouze v tom rozsahu a obsahu, jaký náležel jeho zástavci, který byl zároveň zástavní věřitel původního zástavním právem zajištěného vztahu, který je v tomto novém vztahu označen jako podzástavce. Pokud však dojde k uspokojení podzástavcovy

⁹² Dle M. Skřejpka, znamenalo „*ius exigendi* – právo vymáhat zvláštní nárok (viz také *privilegium exigendi*).“ - SKŘEJPEK, Michal. Latinsko-český slovníček římského práva: (vybrané pojmy a termíny). Praha: Orac, 2000, s. 33.

⁹³ Heyrovský 1927, s. 290.

⁹⁴ Dig. 13, 7, 18 – (překlad Blaho s. 611).

pohledávky, tedy v rámci prvního obligačního vztahu, kde vystupuje zároveň jako zástavní věřitel, dojde tím k zániku nejen tohoto zástavního práva, ale zanikne též podzástavní právo, které je od tohoto odvozeno.⁹⁵ Šlo by zde tedy spatřovat jistou podobnost se zástavním právem k pohledávce, nicméně dle prof. Sommera však lze vidět rozdíl mezi zástavním právem k pohledávce a podzástavou v tom, že: „*předmětem práva podzástavního jest jen zastavené právo zástavní, čili podzástava v mezích výše uvedených, nikoliv i pohledávka, pro níž je zřízeno, takže podzástavní věřitel na rozdíl od věřitele, jemuž byla zastavena pohledávka, nemá ius exigendi, tedy právo vymáhati pohledávku žalobou.*“⁹⁶ Pro srovnání Marcianus píše: „*Protože bylo uznáno, že je možné přijmout do zástavy zastavenou věc, tak pokud jsou v obou případech dluženy peníze, přísluší zástavní právo druhému věřiteli a jemu je nutné také poskytnout jak námitku, tak obdobnou žalobu, jako u zástavního práva k pohledávce.*“⁹⁷ Pokud by tedy došlo k nahodilé zkáze věci, která byla předmětem podzástavy, neměl podzástavní věřitel oprávnění vymáhat její hodnotu po dlužníku pohledávky, jejímž věřitelem mu byla podzástava zřízena.⁹⁸

2.6 Konkurence více zástavních práv

Dle prof. Blaha římské právo soukromé zpočátku nepovažovalo za možné, aby byla věc předmětem více zástavních práv. Mezi instituty, které takovému vícenásobnému zastavení věci bránily, byly fiducia a propadná zástava. Jak jsme si již výše řekli, fiducia znamenala převod vlastnického práva na fiduciáře, neboli zástavního věřitele, a tak fiduciant, neboli zástavní dlužník, nemohl převést vlastnické právo k věci na někoho dalšího, protože jej již neměl. Co se propadné zástavy týče, existovala v římském právu praxe, že si zástavní věřitel se zástavním dlužníkem ujednali tzv. propadnou klauzuli. Tato klauzule měla ten význam, že pokud zástavní dlužník nesplnil svůj dluh vůči věřiteli, propadla věc, která byla předmětem zástavního práva, do věřitelova vlastnictví. Od okamžiku uzavření této klauzule tedy zástavní věřitel nabyl suspenzivní vlastnické právo s podmínkou nesplnění dluhu, což mělo za následek, že předmět zástavy prakticky nebylo možné dále zastavit.⁹⁹ Prof. Kincl píše, že až s příchodem hypotekárního zástavního práva byl možný souběh více zástavních práv na jedné věci, čímž bylo umožněno, aby jedna věc zajišťovala více pohledávek různých věřitelů zároveň. Problém

⁹⁵ Heyrovský 1910, s. 494.

⁹⁶ SOMMER, Otakar. Učebnice soukromého práva římského, Díl 2: Právo majetkové. V Praze: nákl. vl., 1935, s.160.

⁹⁷ Dig. 20, 1, 13, 2 – (překlad Blaho s. 621).

⁹⁸ VANČURA, Josef. Úvod do studia soukromého práva římského: Díl I. 1923. Praha: Knihtiskárna Typus, 1923, s. 240.

⁹⁹ Blaho, s. 322-323. – (překlad ze slovenštiny Tomáš Havlík).

však mohl nastat ve chvíli, kdy došlo k realizaci zástavního práva a tato souběžná zástavní práva si navzájem konkurovala. Na základě tohoto problému tak bylo zapotřebí vyjasnit, jaký je mezi těmito zástavními právy poměr.¹⁰⁰

Dle prof. Vančury za situace, kdy se zástavní práva různých věřitelů vztahovala pouze k ideálním podílům na téže věci, která byla předmětem zástavního práva, ke konkurenci práv zástavních nedocházelo, jelikož předmětem každého jednotlivého zástavního práva bylo vlastně něco jiného. Dalším z příkladů konkurence zástavních práv byla situace, kdy byla zřízena zástavní práva k téže věci, avšak odlišnými osobami. Těmito mohl být například vlastník bonitární, quiritský, či publiciánský držitel. Za takovéto situace se při uspokojování zástavního práva upřednostnil ten ze zástavních věřitelů, který měl své zástavní právo odvozeno od zástavce se silnějším právem k zastavené věci (z výše uvedených to byl vlastník bonitární). Avšak, úplně jiná situace nastala v případě, kdy byla každému ze zástavních věřitelů dána do zástavy věc celá. Zde již bylo zapotřebí řešit vzájemný poměr zástavních práv, která si konkurovala. Pokud vznikla zástavní práva současně, nebo pokud se nedá časové pořadí zjistit, znamená to, že všechna zástavní práva jsou si rovna. Každý z věřitelů takto nabytého zástavního práva jej může plně vykonat a pro realizaci bylo obvykle rozhodující, který z věřitelů získal držbu zastavené věci první. K tomuto se vyjádřil i Ulpianus v 73. knize K ediktu: „*Jestliže dlužník zastavil své věci současně dvěma věřitelům tak, že zastavené věci ručí za celek, může každý z nich proti jiným použít Serviánskou žalobu na celek. Jestliže však podají žaloby na sebe navzájem, Iulianus říká, že je lepší postavení držitele. Držiteli se totiž poskytuje následující námitka: Jestliže nebylo dohodnuto, že mi bude zastaven tatáž věc. Pokud to však bylo míněno tak, že budou zastaveny napůl oběma, přísluší jim obdobná žaloba navzájem i k třetím osobám, kterou každý z nich může získat držbu k polovině.*“¹⁰¹ V určitých případech, např. pro společenský poměr mezi spoludědici, se však musel ten ze zástavních věřitelů, který vykonal zástavní prodej, s ostatními poměrně rozdělit a vypořádat.¹⁰²

Dle prof. Blaha nebylo překážkou, pokud byla jedna věc zastavena více věřitelům, a to nezávisle na sobě. Zejména pak v případě, kdy zřízením prvního zástavního práva, nedošlo k vyčerpání celé hodnoty zástavy a zároveň tak nedošlo ke zhoršení postavení prvního zástavního věřitele.¹⁰³ Za situace, kdy si zástavní práva rovna nebyla, docházelo při realizaci zástavního

¹⁰⁰ Kincl, s. 208.

¹⁰¹ Dig. 20, 1, 10 – (překlad Blaho s. 215).

¹⁰² VANČURA, Josef. Úvod do studia soukromého práva římského: Díl I. 1923. Praha: Knihtiskárna Typus, 1923, s. 248.

¹⁰³ Blaho, s. 322. – (překlad ze slovenštiny Tomáš Havlík).

práva ke střetům mezi věřiteli. Prof. Kincl tvrdí, že věřitelé, kterým náleželo zástavní právo s lepším pořadím oproti ostatním zástavním věřitelům, byly značně zvýhodněni, protože pokud se rozhodli realizovat svoje zástavní právo a vyčerpali tak celý předmět zástavního práva, došlo tím k zániku zástavních práv ostatních věřitelů s horším pořadím. Pokud však celá zástava vyčerpána nebyla, měli ostatní věřitelé nárok na to, co ze zástavy zbylo.¹⁰⁴ Pro určení pořadí mezi jednotlivými zástavními právy byla rozhodující doba, kdy došlo ke vzniku jednotlivého zástavního práva, a to na základě principu pořadí, neboli *prior tempore potior iure*¹⁰⁵.¹⁰⁶ Dle prof. Blaha toto znamenalo, že se pořadí zástavních věřitelů určovalo podle doby, ve které vzniklo to jednotlivé zástavní právo. Každému zástavnímu věřiteli pak náležela *actio pigneraticia in rem* vůči třetím osobám a ostatním zástavním věřitelům (s horším pořadím). Dlužno tedy doplnit, že proti věřitelům s lepším postavením, takovouto žalobu možné podat nebylo.¹⁰⁷ Jak ale tvrdí prof. Kincl, toto pravidlo nebylo jediné, při určování pořadí jednotlivých zástavních práv. Přednost před pohledávkami určenými podle pořadí měly pohledávky privilegované, které byly zpravidla zajištěny zástavním právem přímo ze zákona., a to i když vznikly později než ostatní pohledávky.¹⁰⁸ Prof. Heyrovský uvádí, že jedním z nich bylo například zástavní právo fisku, které poskytovalo zajištění pohledávek z daní. Dalším z takovýchto privilegovaných pohledávek, bylo z dob Justinianského práva zástavní právo manželky, a to pro pohledávku o navrácení věna, neboli *dotis*.¹⁰⁹ Prof. Vančura píše, že mezi další privilegovaná zástavní práva, která však nevznikala automaticky ze zákona, náležela dle zákona císaře Leona I., tzv. *pignus publicum* a *quasi publicum*. I tato zástavní práva měla přednost před ostatními, bez ohledu na to, kdy vznikla, avšak nutným předpokladem bylo, aby o těchto zástavních právech byla sepsána buď veřejná listina, čímž došlo ke vzniku *pignus publicum*, anebo listina soukromá, který byla podepsána třemi svědky, také jinak jako *pignus quasi publicum*. Tito svědci však museli být navíc i věrohodní, aby byl naplněn předpoklad pro získání ochrany veřejné listiny.¹¹⁰ Co se týče pořadí privilegovaných pohledávek, tak prof. Heyrovský k tomuto píše, že na prvním místě je zástavní právo fisku pro pohledávky z daní, po

¹⁰⁴ Kincl, s. 208

¹⁰⁵ „*priore tempore potior iure* – Při konkurenci několika zástavních práv, mývá z pravidla přednost to z nich, které je starší.“ - Ottův slovník naučný: illustrovaná encyklopaedie obecných vědomostí. V Praze: J. Otto, 1903. sv. 20, s. 698.

¹⁰⁶ Tureček, s. 361.

¹⁰⁷ Blaha, s. 323. – (překlad ze slovenštiny Tomáš Havlík).

¹⁰⁸ Kincl, s. 208.

¹⁰⁹ Heyrovský 1927, s. 297.

¹¹⁰ VANČURA, Josef. Úvod do studia soukromého práva římského: Díl I. 1923. Praha: Knihtiskárna Typus, 1923, s. 251.

něm následuje zástavní právo manželky pro pohledávku o navrácení věna, neboli hypotéka dotální a poslední místo sdílí fiskální zástavní právo pro pohledávky ze smluv, se zástavním právem *versio in rem*¹¹¹.¹¹² Dle prof. Vančury pak u těchto dvou zástavních práv sdílejících v pořadí poslední místo, rozhodovala obecná pravidla (doba vzniku, veřejnost práva), jak jsme si již výše vysvětlili.¹¹³ Ulpian však ve 3. knize Rozprav k tomuto píše, že: „*Někdy je věřitel v lepším postavení než dřívější, například když na údržbu samotné věci bylo vynaloženo to, co pozdější zapůjčil. Například když byla zastavena loď a já zapůjčím na její vystrojení anebo opravu.*“¹¹⁴ Takovéto pravidlo pak mělo za následek, že i zástavní práva, která vznikla později, měla přednost před staršími zástavními právy, v rozporu s principem priority.

Při souběhu více zástavních práv s horším pořadím, byly jejich nevýhody podtrženy akcesorickou povahou zástavního práva, která měla za následek to, že jej nešlo převést, takže bylo zástavní právo trvale spjato s pořadím, do kterého se při souběhu dostalo.¹¹⁵ Zástavní věřitel, kterému bylo zřízeno zástavní právo na věci jako prvnímu, tedy zároveň věřitel, který měl lepší pořadí na základě principu priority, mohl žalovat na vydání věci kohokoliv, kdo měl zástavu u sebe, a to včetně ostatních zástavních věřitelů s horším postavením a měl také oprávnění zpeněžit celou zástavu pro uspokojení své pohledávky, čímž vlastně došlo k zániku všech ostatních zástavních práv.¹¹⁶ Avšak věřitelé, kteří měli horší postavení, mohli tento neduh zvrátit ve svůj prospěch tím, že odkoupili od zástavního věřitele s lepším pořadím jeho pohledávku a dostali se tak v pořadí na jeho místo. Pokud se však zástavní věřitel s lepším postavením zdráhal přijmout takovou nabídku na odkup (tzv. *ius offerendi et succedendi*), dalo se dosáhnout stejného účinku tím, že zástavní věřitel s horším postavením složil na určitém místě hodnotu pohledávky věřitele s lepším postavením (*in locum prioris creditoris succedere*).¹¹⁷ Pouze díky tomuto způsobu, mohl po realizaci prvního zástavního práva, zrealizovat i jeho vlastní zástavní právo a uplatnit tak pohledávku, která byla tímto zajištěna. Docházelo tak ke vzniku velice komplikovaných vztahů, které byly prameny označeny jako hypotekární sukcese.¹¹⁸

¹¹¹ „*versio in rem* – zakládala privilegované právo zástavní pro pohledávku vzniklou tím, že bylo něco vynaloženo na zachování, znovuzřízení, opravení a opatření věci.“ – Ottův slovník naučný: illustrovaná encyklopaedie obecných vědomostí. V Praze: J. Otto, 1907. sv. 26, p. 593.

¹¹² Heyrovský 1910, s. 513.

¹¹³ VANČURA, Josef. Úvod do studia soukromého práva římského: Díl I. 1923. Praha: Knihtiskárna Typus, 1923, s. 251.

¹¹⁴ Dig. 20, 4, 5 – (překlad Blaho s. 239).

¹¹⁵ Kincl, s. 209.

¹¹⁶ VANČURA, Josef. Úvod do studia soukromého práva římského: Díl I. 1923. Praha: Knihtiskárna Typus, 1923, s. 249.

¹¹⁷ Heyrovský 1910, s. 509.

¹¹⁸ Kincl, s. 209.

2.6.1 Hypotekární sukcese

Kromě výše zmíněného existovaly v době římského práva i jiné případy, u kterých jsme se mohli setkat s hypotekární sukcesí. **Prvním** z nich byla situace, kdy se při novaci¹¹⁹ mezi stranami obligace dohodlo, že zástava, která zajišťovala zaniklou obligaci, bude sloužit jako věcné zajištění pro obligaci novou. Díky tomu pak mohla tatáž zástava, zajistit obligaci novou a vstoupit tak do pořadí namísto obligace zaniklé. Avšak za situace, kdy obligační dlužník nebyl také zároveň zástavcem (ten, kdo dal věc do zástavy), či šlo o delegaci pasivní, byl zde navíc nutný souhlas vlastníka zástavy s takovouto dohodou. **Dalším** z příkladů hypotekární sukcese byla situace, kdy někdo poskytl dlužníkovi peníze na to, aby vyplatil svého věřitele. Došlo tak k zániku původního zástavního práva, avšak namísto tohoto zaniknuvšího zástavního práva, vstoupilo zástavní právo nové, které bylo zřízeno pro toho, kdo dlužníkovi poskytl úvěr. Jednalo se o takzvanou konverzi dluhu. **Nakonec** se mezi případy hypotekární sukcese řadí situace, kdy třetí osoba koupila zástavu z toho důvodu, aby mohl zástavce z takto získaných peněz uspokojit pohledávku zástavního věřitele, přičemž ten, kdo zástavu koupil, nastoupil na jeho místo. Věřitelům s horším pořadím pak mohl odmítnout vydání zástavy do té doby, než mu zaplatili částku, kterou za ni vynaložil.¹²⁰

2.7 Vznik a zánik zástavního práva

2.7.1 Vznik zástavního práva

Pro vznik zástavního práva existovaly v římském právu různé právní důvody. Dle prof. Kincla k němu primárně docházelo **právním jednáním** (ze smlouvy), které mělo vždy charakter dohody mezi zástavním věřitelem a zástavcem. Pokud se jednalo o ruční zástavu, měla takováto dohoda povahu reálného kontraktu u něhož je podmínkou, aby byla zástava předána do detence zástavního věřitele. Zpočátku zde nebyly žádné formální požadavky pro vznik římského zástavního práva. Až teprve po pozdějším vývoji praxe přiznávala zástavnímu právu, které bylo zřízeno určitou formou (veřejná listina podepsaná svědky), jisté výhody, díky kterým při souběhu více zástavních práv, získala lepší pořadí před ostatními zástavními právy. Tedy, jak jsem již výše zmínil, jednalo se o privilegované zástavní právo – *quasi publicium*. Vznik zástavního práva byl možný i na základě úředního rozhodnutí, **magistrátským nařízením**, což mělo svůj smysl za situace, kdy praetor vydával příkaz k zajištění držby,

¹¹⁹ „**novace**, lat. *novatio* [novare, obnovovat, měnit], změna stávajícího závazku v nový stejného obsahu. Ten musí [být platný aspoň jako *obligatio naturalis a*] obsahovat – oproti starému – něco nového: mezi týmiž osobami jiné místo nebo dobu plnění, připojení či zrušení podmínky nebo lhůty.“ – Bartošek, s. 194.

¹²⁰ SOMMER, Otakar. Učebnice soukromého práva římského, Díl 2: Právo majetkové. V Praze: vl. nákl., 1935, s. 161.

například během exekučního řízení proti odsouzenému dlužníkovi. Poslední způsob vzniku zástavního práva, který stojí za zmínku, je tzv. zákonná hypotéka, neboli *pignus tacitum*, přičemž se jedná o zástavní právo, které vzniká přímo **ze zákona**. V justiniánském právu se jednalo například o zástavní právo manželky k manželovu majetku pro pohledávku na navrácení věna, o kterém jsme již mluvili výše, či pro všechny pohledávky fiskální. Takovéto zástavní právo se vztahovalo k celému jmění dlužníka, nikoliv pouze k dílčí věci a jednalo se tak o zástavní právo všeobecné, generální. V určitých případech se však mohlo týkat pouze jednotlivé věci.¹²¹

2.7.2 Zánik zástavního práva

Zástavní právo primárně zanikalo se zánikem pohledávky, a to díky jeho akcesorické povaze. Pokud však došlo pouze k částečnému splnění, zástavní právo nadále přetrvávalo v celém rozsahu.¹²² Dle prof. Heyrovského byly dalšími způsoby zániku zástavního práva, zánik věci, která byla předmětem zástavního práva, vyloučením věci z právního obchodu a také upadnutí do moci nepřátel.¹²³ K zániku zástavního práva docházelo dále při zástavním prodeji věci, jestliže nebyla obligace dobrovolně splněna a nastala tak realizační funkce zástavního práva. Pokud došlo k souběhu vícero zástavních práv, zanikla zároveň ta zástavní práva, která měla horší postavení, jestliže došlo k vyčerpání celé zástavy beze zbytku. Zástavní věřitel se mohl svého zástavního práva i zříci, přičemž se tak mohlo stát i konkludentně, s odevzdáním předmětu zástavy zástavci. Navíc, došlo-li ke splnutí zástavního a vlastnického práva v jednom subjektu, zaniklo i zástavní právo, jelikož se jedná o věcné právo k věci cizí.¹²⁴ Nakonec dle prof. Blaha mohlo dojít k zániku zástavního práva, vydržením práva vlastnického. K tomu bylo zapotřebí, aby byla třetí osoba v dobré víře, že určitá věc není zástavou a fakticky ji měla ve své moci po dobu deseti let mezi přítomnými (*inter praesentes*), anebo dvaceti let mezi nepřítomnými (*inter absentes*).¹²⁵ Takto však nemohl vydržet dlužník, zástavce, ani jejich dědicové.¹²⁶

¹²¹ Kíncl, s. 206-207.

¹²² Blaho, s. 325. – (překlad ze slovenštiny Tomáš Havlík).

¹²³ Heyrovský, 1910, s. 501.

¹²⁴ Kíncl, s. 209.

¹²⁵ Blaho, s. 326. – (překlad ze slovenštiny Tomáš Havlík).

¹²⁶ ROZEHNAL, Aleš. Úvěry zajištěné zástavním právem. Praha: G plus G, 1997, s. 30.

3 Odraz justiniánské právní nauky v nauce současné

Po vymezení teoretického základu se v další části mé práce budeme zabývat jednotlivými fragmenty z pramenů, které si následně podrobně rozebereme a ukážeme si na nich, jak se v nich projevovaly různé aspekty zástavního práva, a to včetně srovnání se současnou právní úpravou tohoto institutu. Díky tomuto si tak budeme schopni odpovědět na většinu výzkumných otázek. Jelikož to však stanovený rozsah práce neumožňuje, není tedy ani možné rozebrat úplně všechny fragmenty, které se vztahují k zástavnímu právu. Vyberu tedy ty, které považuji za zajímavé a tyto se také pokusím podrobněji rozebrat.

3.1 Rozbor jednotlivých fragmentů

3.1.1 Zastavení hromadné věci a zboží

Marcianus v jedné knize o žalobě z hypotéky: „*Jestliže bylo zastaveno stádo dobytka, jsou zastavena také ta zvířata, která se narodila poté; i kdyby ale všechna původní zvířata uhynula a stádo se zcela obnovilo, zastaveno bude.*“¹²⁷

Z tohoto fragmentu jasně plyne, že pro věci hromadné, jako je například výše zmíněné stádo dobytka je rozhodné, v jakém stavu se nachází v době realizace zástavního práva. Pokud by se jej zástavní věřitel rozhodl realizovat v momentě, kdy všechna zvířata uhynula a doposud nepočala jejich obnova, nezískal by nic. Stejně tak, pokud bychom se podívali do občanského zákoníku, tak ten nám v §1347 věta druhá říká, že: „*Zástavní právo se vztahuje na každou jednotlivou věc, která k hromadné věci přibude, a zanikne ke každé jednotlivé věci, která se od hromadné věci odloučí.*“¹²⁸ JUDr. Bezouška k tomuto dále v komentáři uvádí, že: „*Pravidlo ve druhé větě § 1347 se opírá o myšlenku, že hromadná věc má v čase proměnlivý obsah a že nemusí ztratit svoji identitu, dojde-li k odloučení, výměně nebo přibytí jednotlivé věci.*“¹²⁹ Avšak vyvstává nám otázka, zda nemůže dlužník, který disponuje zastavenou věcí hromadnou, svévolně snížit její hodnotu, například tím, že všechny jednotlivé věci, které jsou její součástí, zcizí. Na toto nám dává odpověď § 1353 OZ, který říká: „*Zástavní dlužník se zdrží všeho, čím se zástava zhoršuje na úkor zástavního věřitele. Stane-li se činem zástavního dlužníka dostatečná jistota zástavního věřitele nedostatečnou nebo sníží-li se nedostatečná jistota,*

¹²⁷ Dig. 20, 1, 13 – (překlad Blaho s. 217).

¹²⁸ aktuální znění: zákon č. 89/2012 Sb., Občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů.

¹²⁹ SPÁČIL, J. a kol.: Občanský zákoník III. Věcná práva (§ 976–1474). Komentář. 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 2021, s. 1365 – 1367. (psal P. Bezouška).

*zástavní dlužník ji přiměřeně doplní.*¹³⁰ Tedy pokud by se dlužník dopustil svévolného znehodnocení věci hromadné, má povinnost ji přiměřeně doplnit.

Dále Scaevola k rozsahu zastavení věci hromadné píše: „*Když dá dlužník věřiteli krčmu do zástavy, lze se ptát, zda se tím nestalo nic, nebo zda spolu s krčmou bude předmětem závazku i zboží, které se tam nachází. Jestliže to zboží časem rozprodal, jiné nakoupil a do krčmy přivezl a zemřel, všechno to, co se tam nachází, může si věřitel žádat hypotekární žalobou, když druhy zboží byly změněny a jiné věci dovezeny? Odpověděl, že to, co bylo v okamžiku smrti dlužníka přivezeno do krčmy, jeví se být zatížené zástavním právem.*“¹³¹ Tedy i z tohoto fragmentu je patrné, že zástavní právo k hromadné věci má v čase proměnlivý obsah.

Nad rámec toho, co jsme si již k věci hromadné řekli u prvního fragmentu, lze doplnit článkem k současné právní úpravě od JUDr. Nitschneiderové, ve kterém lze spatřovat jistou podobnost s fragmentem druhým, a to: „*Věci hromadnou není jenom závod (podnik), ale také skladové zásoby podnikatele, které jsou produktem nebo předmětem jeho podnikatelské činnosti. V takovém případě jde o druhově definovanou zástavu. Vztahuje se v takovém případě ke všem druhově stejným věcem, které se za trvání zástavního práva stanou majetkem podnikatele jako skladové zásoby.*“¹³² Nakonec však nutno dodat, že v současné právní úpravě, na rozdíl od té za dob císaře Justiniána, je při zastavení hromadné věci obligatorně stanovena forma veřejné listiny¹³³, a to na základě § 1314 odst. 2 písm. a).¹³⁴

3.1.2 Zřízení ruční zástavy

Ulpianus ve 40. knize k Sabinovi píše: „*Ruční zástava se zřizuje nejen předáním, ale také pouhou dohodou, přestože předána nebyla.*“¹³⁵ Z tohoto fragmentu tedy lze usoudit, že ke vzniku ručního zástavního práva (pignu) postačí, pokud se na tom zástavní věřitel se zástavcem pouze domluví, tedy na základě prosté úmluvy. Avšak jak jsme si již v teorii o pignu řekli, jeho

¹³⁰ aktuální znění: zákon č. 89/2012 Sb., Občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů.

¹³¹ Dig. 20, 1, 34. – SKŘEJPEK, Michal. Římské právo v občanském zákoníku: komentář a prameny. Praha: Auditorium, 2017. s. 282. (psal Šejdl).

¹³² NITSCHNEIDEROVÁ, Zuzana. Zástavní právo podle nového občanského zákoníku. AN 6/2013, s. 3.

¹³³ Dle § 567 OZ, se za veřejnou listinu považuje: „*listina vydaná orgánem veřejné moci v mezích jeho pravomoci nebo listina, kterou za veřejnou listinu prohlásí zákon.*“ Pro upřesnění je však toto ustanovení nutné doplnit § 3026 odst. 2 OZ ze závěrečných ustanovení, který nám říká, že: „*Vyžaduje-li právní jednání formu veřejné listiny, rozumí se jí notářský zápis; nahrazen může být rozhodnutím, kterým orgán veřejné moci v mezích své pravomoci schvaluje smír nebo jiný projev vůle, jehož povaha to nevylučuje.*“ Přičemž relevantní pro nás bude již zmíněný notářský zápis, kterým se deklaruje silná důkazní pozice. - aktuální znění: zákon č. 89/2012 Sb., Občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů.

¹³⁴ Tamtéž.

¹³⁵ Dig. 13, 7, 1 – (překlad Blaho s. 601. – 603).

základním znakem je, že věc, která je předmětem zástavního práva, je odevzdána do detence zástavnímu věřiteli jako zástava. Ten má věc ve své faktické moci po celou dobu trvání jeho pohledávky za dlužníkem, přičemž nedojde-li ke splnění této pohledávky, může se pro ni z takovéto věci uspokojit. Nacházíme tedy jasnou kolizi mezi tím, jak o ruční zástavě pojednával Ulpianus ve fragmentu o zřízení ruční zástavy a jak o ní pojednávají římskoprávní teoretici. Mimo to se k tomuto vyjádřil ve svém článku JUDr. Elek, s tím že: „*Pojmovým znakem ruční zástavy ovšem není to, že zástavou je movitá věc, ale to, že zástavní věřitel má právo na to, aby zástavu měl u sebe, a že ke vzniku zástavního práva je nutné předání zástavy zástavnímu věřiteli.*“¹³⁶ Nelze však opomenout definici ruční zástavy ve 28. knize k ediktu, kde také Ulpianus píše, že: „*O ruční zástavě ve vlastním smyslu slova hovoříme tehdy, jestliže je něco předáno věřiteli.*“¹³⁷ Čímž si tak v podstatě protiřečí a dává za pravdu římskoprávní teorii.

Současná právní úprava stanovuje vznik ručního zástavního práva v § 1317 OZ, kde stojí, že: „*Zástavní právo k movité věci vznikne odevzdáním zástavnímu věřiteli. Požádá-li o to zástavce, vydá mu věřitel zástavní list, v němž zástavu popíše tak, aby byla od jiných věcí dostatečně odlišena.*“¹³⁸ Z nynější právní úpravy tedy taktéž plyne, že je ke vzniku ruční zástavy zapotřebí, aby došlo k jejímu předání zástavnímu věřiteli. Navíc druhá věta tohoto paragrafu nám v porovnání s římskoprávní úpravou zlepšuje důkazní postavení zástavce. Lze tedy říci, že i současná právní úprava vzniku ručního zástavního práva je koncipována odlišně, než jak stanovil Ulpianus. Podpůrně nám ke vzniku zástavního práva k movité věci § 1318 OZ stanoví, že: „*Určí-li tak zástavní smlouva, vznikne zástavní právo k movité věci tím, že zástavce nebo zástavní věřitel odevzdá věc třetí osobě, aby ji opatrovala pro zástavního věřitele a zástavního dlužníka. Není-li ujednáno jinak, hradí zástavce náklady s tím spojené.*“¹³⁹ Což nám dále v porovnání s římskoprávní úpravou rozšiřuje možnosti, které jsou dány pro vznik ruční zástavy. Nicméně v § 1317 odst. 2 OZ, se nám navíc objevuje možnost nahradit odevzdání movité věci u ruční zástavy znamením, kterým se věc označí jako zastavená. Kdybychom dali tento odstavec do kontextu s tím, co psal Ulpianus, vyšla by nám jistá podobnost. Tedy striktní podmínka, kterou jsme si pro vznik ruční zástavy popsali výše, by byla pokořena. Vyplývá nám z toho tedy to, že i tak jednoduše formulovaná věta o vzniku ruční zástavy, kterou popsal Ulpianus, měla přesah až do právní úpravy současnosti a ve výsledku koresponduje. Nutno však

¹³⁶ ELEK, Štefan. Vznik smluvního zástavního práva k movitým věcem. Právní rozhledy 1/1999, s. 1.

¹³⁷ Dig. 13, 7, 9, 2 - (překlad Blaho s. 605. – 607).

¹³⁸ aktuální znění: Zákon č. 89/2012 Sb., Občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů.

¹³⁹ Tamtéž.

ještě doplnit, že dalším obecným způsobem vzniku zástavního práva k movité věci, je zápisem do rejstříku zástav, který nám občanský zákoník upravuje v § 1319.¹⁴⁰ Existují zde ještě zvláštní způsoby vzniku zástavního práva ke specifickým movitým věcem, jako například: podíl v korporaci, cenný papír, zaknihovaný cenný papír, pohledávka či podíl na sběrném dluhopisu,¹⁴¹ nicméně to pro účel mé práce není až tak podstatné, tedy to podrobněji rozebírat nebudu.

3.1.3 Zřízení hypotéky

Gaius v jedné knize o žalobě z hypotéky. „*Hypotéka se zřizuje dohodou, když se někdo dohodne, že svou věc, z důvodu zajištění nějakého dluhu, zastaví jako hypotéku. Stejně jako je tomu také u ostatních závazků, které se uzavírají pomocí sjednocení vůle stran, nezáleží na tom, jakými slovy to bude provedeno. A proto jestliže se někdo dohodl, aniž by byla pořízena listina o zřízení hypotéky, a je schopen to prokázat, věc, o jejímž zastavení se dohodli, je zastavená. Listiny o zástavách se totiž vyhotovují, aby bylo možné snadněji prokázat to, co bylo dohodnuto. I bez nich je však dohodnuté platné, pokud to je možné prokázat. Stejně tak je platné manželství, přestože nebylo nic zapsáno.*“¹⁴²

Jak plyne z tohoto fragmentu, a jak jsme si již vymezili v teoretické části mé práce, hypotéka na rozdíl od pignu není reálným kontraktem a k jejímu vzniku postačí pouhá dohoda mezi zástavním věřitelem a dlužníkem. Z druhé věty tohoto fragmentu jasně plyne, že v dobách římského práva nebyla předepsána žádná specifická forma pro zřízení zástavního práva, a to ani v případě, kdy bylo zřízeno zástavní právo k nemovité věci. Postačovalo tedy, pokud si strany domluvily, o jaký dluh se jedná a pak předmět zástavy, který jej bude zajišťovat. Dle současné právní úpravy toto tvrzení o minimálních požadavcích na zástavní smlouvu navíc podporuje rozhodnutí nejvyššího soudu, které nám ve svém rozsudku říká: „*Požadavek identifikace zajištěné pohledávky ve smyslu § 151b odst. 4 obč. zák. (již zrušený) lze pak mít za splněný, je-li v zástavní smlouvě charakterizována zejména vymezením předmětu plnění, osoby věřitele a osobního dlužníka, případně právního důvodu, a to natolik nepochybně, aby bylo zjizitelné, jaká pohledávka je předmětem zajištění, a aby ji nebylo možno zaměnit*

¹⁴⁰ aktuální znění: Zákon č. 89/2012 Sb., Občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů.

¹⁴¹ SPÁČIL, J. a kol.: Občanský zákoník III. Věcná práva (§ 976–1474). Komentář. 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 2021, s. 1286 – 1291. (psal P. Bezouška).

¹⁴² Dig. 20, 1, 4 - (překlad Blaho s. 213).

s pohledávkou jinou.¹⁴³ Lze tedy spatřovat jistou paralelu úpravy římskoprávní s tou současnou. Pokud bychom dále v současné právní úpravě hledali ustanovení, u kterého lze spatřovat jistou podobnost, našli bychom § 1312 OZ, který nám ve větě první říká, že: „Zástavní právo se zřizuje zástavní smlouvou. V ní strany ujednají, co je zástavou a pro jaký dluh je zástavní právo zřízeno.“¹⁴⁴ Lze tedy jasně vidět, že srovnáme-li úpravu z dob Justiniána a tu současnou, jsou v podstatě totožné. Stejně tak, podíváme-li se do důvodové zprávy k občanskému zákoníku, zjistíme, že: „Zřízení zástavního práva se děje zpravidla smlouvou. Pisemná forma smlouvy není obecně vyžadována, protože v určitých případech postačí forma ústní, v jiných se naopak vyžaduje forma veřejné listiny.“¹⁴⁵ Co však v římskoprávní úpravě nenalezneme, je věta druhá § 1312 odst. 2, která nám říká, že: „zajišťuje-li se dluh ještě nedospělý nebo více dluhů, postačí ujednat, do jaké nejvyšší výše jistiny se zajištění poskytuje.“¹⁴⁶ Neexistoval tedy v římském právu požadavek na stanovení maximální výše jistiny. Přečteme-li si však tuto druhou větu ustanovení 1312 odst. 2, není úplně na první pohled zřejmé, co tím chtěl zákonodárce říci, přičemž v důvodové zprávě k OZ bližší výklad nenajdeme. JUDr. Bezouška nám k tomuto v komentáři píše, že: „Vezmeme-li jeho jazykové vyjádření od konce, kde se normuje o nejvyšší výši jistiny, do níž se zajištění poskytuje, lze soudit, že se tu reguluje tzv. maximální zástavní právo (německy Höchstbetragpfandrecht). Ze slov „postačí ujednat“ lze zase dovodit, že tímto způsobem zákonodárce zmiňuje požadavky na obsah zástavní smlouvy. Problematické však je, že to činí (pouze) pro případy a) nedospělé pohledávky, a b) více pohledávek; problematičnost tkví v tom, že to samo o sobě neodůvodňuje použití maximálního zástavního práva.“¹⁴⁷ V souvislosti s tímto problémem nám tedy vyvstává otázka, jaké ujednání má být nahrazeno ujednáním nejvyšší výše jistiny, do níž se poskytuje zajištění. Přičemž nám na ni dává opět odpověď JUDr. Bezouška, který tvrdí, že: *Odpověď je zřejmá – je jím ujednání o výši zajištěné pohledávky. Musím však připomenout, že takové ujednání není nezbytnou náležitostí všech zástavních smluv, ale je třeba pouze tam, kde je vyžaduje zvláštní právní předpis – například katastrální regulace nebo právní úprava rejstříku zástav. Tudiž pouze v těchto případech je možné v zástavní smlouvě nahradit údaj o výši pohledávky údajem o rámcové zástavní odpovědnosti.*¹⁴⁸

¹⁴³ Rozsudek nejvyššího soudu ze dne 21. 12. 2005, sp. zn. 29 Odo 851/2003.

¹⁴⁴ aktuální znění: Zákon č. 89/2012 Sb., Občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů.

¹⁴⁵ důvodové zprávy: Důvodová zpráva k zákonu č. 89/2012 Sb., zvláštní část, str. 338.

¹⁴⁶ aktuální znění: Zákon č. 89/2012 Sb., Občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů.

¹⁴⁷ SPÁČIL, J. a kol.: Občanský zákoník III. Věcná práva (§ 976–1474). Komentář. 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 2021, s. 1262 – 1267. (psal P. Bezouška).

¹⁴⁸ Tamtéž.

Nakonec z výše citovaného fragmentu plyne, že fakt, že není předepsána žádná forma pro zřízení hypotéky, nebrání tomu, aby o tomto byla vyhotovena listina pro zajištění lepší důkazní pozice pro případ sporu. Neznamená to však, že pokud není o zřízení hypotéky pořízená listina, nelze ji prokázat. Naopak lze, avšak nemusí to být vždy snadné. Dle současné právní úpravy je obligatorně stanovena písemná forma dle § 1314 OZ¹⁴⁹ pouze v případě, že není věc jako zástava odevzdána zástavnímu věřiteli, či osobě třetí, která by věc pro zástavního věřitele opatrovala. JUDr. Bezouška k tomuto dále píše, že: „*Pro zástavního věřitele má takové řešení též výhodu, neboť písemná forma plní důkazní funkci – má důkaz o uzavření zástavní smlouvy, a může tak lépe vymoci na zástavci splnění jeho povinnosti odevzdat věc, vzniká-li zástavní právo právě tímto způsobem.*“¹⁵⁰ Speciální forma notářského zápisu, který jsme si definovali výše, je pak stanovena dle § 1314 OZ ve třech případech, a to: „*a) je-li zástavou závod, či jiná věc hromadná, b) je-li zástavou nemovitá věc, která nepodléhá zápisu do veřejného seznamu, nebo c) má-li zástavní právo k movité věci vzniknout zápisem do rejstříku zástav.*“¹⁵¹ Toto ustanovení je však nutno dát do souvislosti s ustanovením § 1319 odst. 2 OZ, které stanoví, že: „*Zástavní právo k nemovité věci nezapisované do veřejného seznamu, k závodu a movité věci hromadné vznikne zápisem do rejstříku zástav.*“¹⁵² Ten je vedený notářskou komorou ČR a pomineme-li výše zmíněné obligatorní zápisy, které jsou dle mého úsudku dány veřejným zájmem, lze si díky zápisu do rejstříku zástav zajistit lepší důkazní pozici pro případ, že nastane mezi stranami obligace spor. Pokud bych měl z výše uvedeného vyvodit závěr, lze jasně vidět, že se úprava formy pro vznik zástavního práva značně posunula dopředu. Zejména pak ve smyslu zajištění lepší důkazní pozice zástavního věřitele pro případ, že by se dlužník dostal do prodlení s plněním dluhu a nebyl s to zástavu vydat k realizaci zástavního práva.

3.1.4 Dohoda o prodeji zástavy a podmínka upozornění

ULPIANUS ve 41. knize K Sabinovi píše: „*Jestliže byla uzavřena dohoda o prodeji zástavy, a to buď na začátku, nebo posléze, pak je prodej nejen platný, ale kupec se dokonce stane vlastníkem věci. Přestože dohoda o prodeji ruční zástavy uzavřena nebyla, i tehdy užíváme pravidlo, že je možné prodat, jestliže nebylo dohodnuto, že se nesmí. Pokud bylo*

¹⁴⁹ aktuální znění: Zákon č. 89/2012 Sb., Občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů.

¹⁵⁰ SPÁČIL, J. a kol.: Občanský zákoník III. Věcná práva (§ 976–1474). Komentář. 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 2021, s. 1271 – 1274. (psal P. Bezouška).

¹⁵¹ aktuální znění: Zákon č. 89/2012 Sb., Občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů.

¹⁵² Tamtéž.

*skutečně dohodnuto, že nesmí být prodána, tehdy je věřitel, jestliže prodal, odpovědný z krádeže, ledaže by třikrát dlužníka vyzval, aby splnil, a ten tak neučinil:*¹⁵³ Jak jsme si již vymezili v teoretické části výše, původně bylo zapotřebí, aby byla vedle zástavní smlouvy zřízena navíc ještě dohoda o případném prodeji věci, která byla předmětem zástavního práva. Tato dohoda se pak díky četnosti jejího užívání stala tak praktickou, že se již mlčky předpokládala a nebylo tak nutné ji zvláště ujednávat (viz. pozn.⁸⁰). Dále z výše zmíněného fragmentu plyne, že věřitel smí prodat zástavu, pokud není ujednáno, že tak při dlužníkově prodlení učinit nesmí. Avšak i tehdy ji bylo možné prodat, nicméně pouze za předpokladu, že došlo k trojí pohrůžce takovýmto prodejem. Nutno však dodat, že od oznámení o prodeji, či poslední (maximálně třetí) pohrůžce musely uplynout alespoň dva roky, aby zástavní věřitel mohl zástavu s konečnou platností prodat.

Současná právní úprava nám požadavek na uzavření dohody o zástavním prodeji obligatorně nestanovuje, tedy následná praxe z justiniánské doby přetrvala dodnes a takováto úmluva se bere za samozřejmou, tedy konkludentně uzavřenou. Dle důvodové zprávy k OZ má pro způsob zpeněžení zástavy rozhodující význam zástavní smlouva; mlčí-li smlouva o způsobu zpeněžení zástavy, preferuje se její prodej ve veřejné dražbě.¹⁵⁴ Navíc lze zmínit soudní prodej zástavy, jako další ze způsobů výkonu zástavního práva, který je upraven v § 353a an. ZZŘS¹⁵⁵ a § 338a OSŘ.¹⁵⁶

Co se podmínky upozornění týče, tak současná právní úprava nám v § 1361 OZ říká, že: *„Je-li proti dlužníku zapotřebí zvláštních úkonů, aby pohledávka dospěla, musí být tyto úkony při rozdílnosti v osobě osobního a zástavního dlužníka namířeny i proti zástavnímu dlužníku, aby se zástavní věřitel mohl ze zástavy uspokojit.*¹⁵⁷ JUDr. Bezouška k tomuto ustanovení píše, že: *„Jeho účelem je zajistit, aby zástavní dlužník,¹⁵⁸ který je odlišný od osobního dlužníka, věděl, že se zajištěná pohledávka stává splatnou a že zástavní věřitel může zahájit kroky vedoucí k jeho uspokojení.*¹⁵⁹ Předmětné ustanovení tedy především chrání vlastníka zástavy. Navazující § 1362 odst. 1 OZ nám stanoví, že: *„Započetí výkonu zástavního práva oznámí zástavní věřitel v*

¹⁵³ Dig. 13, 7, 4 – (překlad Blaho s. 603).

¹⁵⁴ důvodové zprávy: Důvodová zpráva k zákonu č. 89/2012 Sb., zvláštní část, str. 345.

¹⁵⁵ aktuální znění: Zákon č. 292/2013 Sb., Zákon a zvláštních řízeních soudních, ve znění pozdějších předpisů.

¹⁵⁶ aktuální znění: Zákon č. 240/1993 Sb., Občanský soudní řád, ve znění pozdějších předpisů.

¹⁵⁷ aktuální znění: Zákon č. 89/2012 Sb., Občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů.

¹⁵⁸ Vysvětlivka k terminologii označení subjektů: **osobní dlužník** – strana původní obligace; **zástavce** – ten, kdo dal věc do zástavy; **zástavní dlužník** – (současný) vlastník zástavy v době její realizace. Tato označení se mohou vztahovat buď k jediné osobě, ke dvěma nebo až ke třem.

¹⁵⁹ SPÁČIL, J. a kol.: Občanský zákoník III. Věcná práva (§ 976–1474). Komentář. 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 2021, s. 1407 – 1408. (psal P. Bezouška).

*písemné formě zástavnímu dlužníkovi; v oznámení uvede, jak se ze zástavy uspokojí.*¹⁶⁰ Přičemž nám JUDr. Bezouška opět v komentářové literatuře vymezuje účel tohoto ustanovení, kterým je: „*zajistit, aby zástavce/zástavní dlužník nebyl výkonem zástavního práva zaskočen (překvapen), aby v důsledku rychlého výkonu nebyl zbaven možnosti vznést své námitky, případně zástavu vyplatit či se jiným způsobem bránit zpeněžení – například podat žalobu na zdržení se výkonu zástavního práva, navrhnout předběžné opatření zakazující prodej věci apod.*“¹⁶¹ Takovéto oznámení pak dle § 1362 OZ zabraňuje zástavnímu dlužníkovi, aby zástavu bez svolení zástavního věřitele zcizil. Z tohoto pravidla však existuje výjimka, která nám říká, že zcizí-li dlužník i přes tento zákaz, v rámci běžného obchodního styku při svém podnikání a nabyvatelem (kupujícím) je osoba v dobré víře, bude takovéto zcizení platné a nabyvatel se stane vlastníkem zástavy.¹⁶² Lze tedy jasně vidět, že oznamovací povinnost o prodeji zástavy, až na pár odchylek, které vyvinula novodobá praxe, přetrvávala do současnosti.

Odlišnou je však **čekací lhůta**, která nastává po oznámení zástavy. Jak jsme si již v teoretické části vymezili, tato lhůta činila za dob císaře Justiniána dva roky (viz. pozn.⁸⁴). V současné právní úpravě je tato lhůta o poznání kratší. Nahlédneme-li do ustanovení § 1364 OZ,¹⁶³ zjistíme, že minimální délka této čekací lhůty činí třicet dnů, přičemž v rámci zástavní smlouvy lze ujednat i lhůtu delší. Po uplynutí této lhůty tak může zástavní věřitel zástavu zpeněžit a uspokojit se z ní.

Ulpianus nakonec ve svém fragmentu pojednává o tom, že i přes výslovný zákaz prodeje zástavy, ji prodat lze za předpokladu, že zástavní věřitel na třikrát vyzve dlužníka k tomu, aby plnil, avšak bezúspěšně. Podíváme-li se do současné právní úpravy, tak mezi zakázanými ujednáními nalezneme v § 1315 odst. 2, písm. a) OZ ustanovení, které nám říká, že: „*Dokud zajištěný dluh nedospěje, zakazuje se ujednat, že se zástavní věřitel nebude domáhat uspokojení ze zástavy.*“¹⁶⁴ Toto ustanovení pak slouží především k ochraně zástavního věřitele, přičemž takováto ochrana trvá až do chvíle, kdy se pohledávka stane splatnou. Je to z toho důvodu, že do doby nastání splatnosti se zástavní věřitel v tomto smyslu ocitá v postavení slabší smluvní strany. JUDr. Bezouška k tomuto dále v komentáři píše, že: „*Odejme-li se totiž zástavnímu věřiteli právo domáhat se uspokojení ze zástavy, ztrácí se tím jedna z hlavních funkcí zástavního práva a již vůbec nelze o zástavním právu hovořit. Nepřípustné je úplné vyloučení práva*

¹⁶⁰ aktuální znění: Zákon č. 89/2012 Sb., Občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů.

¹⁶¹ SPÁČIL, J. a kol.: Občanský zákoník III. Věcná práva (§ 976–1474). Komentář. 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 2021, s. 1408 – 1412. (psal P. Bezouška).

¹⁶² aktuální znění: Zákon č. 89/2012 Sb., Občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů.

¹⁶³ Tamtéž.

¹⁶⁴ Tamtéž.

uspokojit se ze zástavy, je však možné ujednání, kterým se zástavní věřitel omezí ve způsobu zpeněžení zástavy. ¹⁶⁵ Avšak v okamžiku, kdy nastane splatnost pohledávky, se postavení stran obligace otáčí a je již možné, aby si takovýto zákaz uspokojení ze zástavy dohodly. Porovnáme-li tedy obě úpravy, zjistíme, že ta současná je o něco přísnější, jelikož nelze po nastání splatnosti obcházet ustanovení o zákazu prodeje zástavy. Na druhou stranu se však značně zkrátily čekací lhůty, tedy je to ve výsledku vyrovnané.

3.1.5 Zastavení pohledávky

PAULUS ve 29. knize K ediktu: „*Pokud je dohodnuto, že ti dám do zástavy pohledávku mého dlužníka, je nezbytné, aby takovouto úmluvu chránil praetor, aby chránil také tebe v případě vymáhání peněz, stejně jako dlužníka proti mně, kdybych ho žaloval. Pokud tedy byla takováto pohledávka peněžní, započítáš požadovanou sumu, jestliže se však týkala nějaké hmotné věci, pak to, co obdržíš, budeš mít místo ruční zástavy.*“¹⁶⁶

Jak jsme si již vymezili v teoretické části, nosičem zástavního práva k pohledávce byl dlužní úpis (*cautio*), který předal zástavní dlužník zástavnímu věřiteli k zajištění jeho pohledávky. Původně neměl zástavní věřitel možnost přímo vymáhat zastavenou pohledávku po dlužníku takovéto pohledávky neboli poddlužníku. Až postupem času byl posílen význam takového dlužního úpisu a zástavní věřitel tak mohl nastoupit přímo na poddlužníka. Od 2. stol. n. l. mohl zástavní věřitel nastoupit na poddlužníka i bez takového úpisu, čímž získalo zastavení pohledávky charakter konsenzuálního kontraktu. V římském právu platilo, že zástavní věřitel mohl poddlužníka ze zastavené pohledávky o této skutečnosti zpravit, což mělo za následek, že pokud jeho pohledávka za dlužníkem (zástavním věřitelem poddlužníka) dospěla, mohl ji vymáhat přímo po poddlužníku. Jednalo-li se o peněžité plnění, mohl zástavní věřitel po poddlužníku žádat pouze tolik, kolik činila jeho pohledávka za zástavním dlužníkem. Rozdílně tomu bylo v případě, že se pohledávka týkala nějaké věci, jelikož pak mohl vymáhat vydání takovéto věci a posléze k ní získat zástavní právo jako k celku.¹⁶⁷

Podíváme-li se do současné právní úpravy, tak problematiku zástavního práva k pohledávce nalezneme v ustanovení § 1335 an. OZ, který nám v odstavci prvním říká, že:

¹⁶⁵ SPÁČIL, J. a kol.: Občanský zákoník III. Věcná práva (§ 976–1474). Komentář. 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 2021, s. 1274 – 1282. č. 9. (psal P. Bezouška).

¹⁶⁶ D. 13, 7, 18 – (překlad Blaho s. 611).

¹⁶⁷ SKŘEJPEK, Michal. Římské právo v občanském zákoníku: komentář a prameny. Praha: Auditorium, 2017, s. 274-275. (psal Šejdl).

„Zastavit lze pohledávku, kterou lze postoupit jinému. Je-li zástavou pohledávka zástavního dlužníka za zástavním věřitelem, pohledávka a dluh nezanikají splutím osoby věřitele a dlužníka.“¹⁶⁸ Základní podmínkou, která je vyjádřena v § 1310 odst. 1 OZ pro to, aby mohla být věc zástavou, je to, aby s ní bylo možné obchodovat. Výše citované ustanovení § 1335 OZ nám však stanoví navíc další podmínku, kterou je postupitelnost takovéto věci.¹⁶⁹ Nepostupitelnost pohledávky nastává ve třech případech, a to: **1) na základě smlouvy**, přičemž takovýto zákaz nastane pouze díky tomu, že si strany obligace postupitelnost smluvně vyloučí, dle § 1881 odst. 1 OZ, **2) na základě zákona**, který nám takovýto zákaz výslovně stanoví v § 1881 odst. 2 OZ: „Nelze postoupit pohledávku, která zaniká smrtí nebo jejíž obsah by se změnou věřitele k tíži dlužníka změnil.“¹⁷⁰ Navíc můžeme nalézt zákonný zákaz postoupení pohledávky i v jiných právních předpisech, kterými jsou např. 144a odst. 1 ZPr,¹⁷¹ či § 37 odst. 3 MajČR.¹⁷² anebo **3) na základě rozhodnutí orgánu veřejné moci**, přičemž sem bychom mohli zařadit zejména procesní rozhodnutí, kterým bylo nařízeno omezení nakládání s majetkem, ke kterému pohledávka náleží, např. dle § 44a EŘ.^{173 174}

Druhá věta § 1335 OZ se nám může na první pohled jevit jako nejasná, či zvláštní, protože jak píše JUDr. Bezouška, „jaký smysl by mělo použít protipohledávku jen jako zajišťovací prostředek vlastní pohledávky, když lze stejného efektu dosáhnout pohodlněji a jistěji započtením?“ Avšak podíváme-li se dále do komentářové literatury, jasně pochopíme její smysl, ke kterému rovněž JUDr. Bezouška doplňuje: „Nesmíme však zapomenout, že započtení není vždy možné – například se nemusí jednat o pohledávky stejného druhu, může chybět znak vzájemnosti (zástavní dlužník může zajišťovat pohledávku jiné osoby), započtení může být vyloučeno z důvodu nedostatku likvidity (§ 1987 odst. 2 OZ), nebo s ohledem na promlčení pohledávky (§ 1989 odst. 1 OZ).“¹⁷⁵

Další ustanovení ze současné právní úpravy o zástavním právu k pohledávce, které stojí za zmínku je § 1335 odst. 2 OZ, o vzniku a účincích zástavního práva k pohledávce, které shrnuje JUDr. Petra Myšáková v komentářové literatuře takto: „Zástavní právo k pohledávce

¹⁶⁸ aktuální znění: Zákon č. 89/2012 Sb., Občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů.

¹⁶⁹ důvodové zprávy: Důvodová zpráva k zákonu č. 89/2012 Sb., zvláštní část, str. 341.

¹⁷⁰ aktuální znění: Zákon č. 89/2012 Sb., Občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů.

¹⁷¹ aktuální znění: Zákon č. 262/2006 Sb., Zákoník práce, ve znění pozdějších předpisů.

¹⁷² aktuální znění: Zákon č. 219/2000 Sb., Zákon o majetku ČR a jejím vystupování v právních vztazích, ve znění pozdějších předpisů.

¹⁷³ aktuální znění: Zákon č. 120/2001 Sb., Zákon o soudních exekutorech a exekuční činnosti (exekuční řád) a o změně dalších zákonů, ve znění pozdějších předpisů.

¹⁷⁴ SPÁČIL, J. a kol.: Občanský zákoník III. Věcná práva (§ 976–1474). Komentář. 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 2021, s. 1321 – 1329. (psal P. Bezouška).

¹⁷⁵ Tamtéž.

vzniká již účinností zástavní smlouvy (ať již k okamžiku jejího podpisu, či okamžiku pozdějšího určeného ve smlouvě jejími smluvními stranami), a to s výjimkou případů, kdy má být modem (způsobem) vzniku zástavního práva k pohledávce právě zápis do rejstříku zástav.¹⁷⁶ Druhou větu § 1335 odst. 2 shrnul ve své publikaci doc. Kindl tak, že: „Právních účinků vůči dlužníkovi totiž zástavní právo k pohledávce nabývá, teprve když mu zástavní dlužník zástavní právo oznámí, případně až když mu zástavní věřitel zástavní právo prokáže. To však kupodivu neplatí právě tehdy, pokud si strany ujednaly zápis zástavního práva do rejstříku zástav (§ 1335 odst. 2 věta druhá ObčZ). Tato nenápadná, leč velmi zásadní konstrukce vytváří pro řadu ekonomicky činných subjektů opravdu nemalé riziko, spočívající v tom, že dlužník zastavené pohledávky se včas nedozví, že zástavní právo už vzniklo (že k zápisu do rejstříku zástav už došlo).“¹⁷⁷ Znamenalo by to tedy, že by se každý poddlužník, který má v úmyslu plnit svému věřiteli, musel předtím podívat do rejstříku zástav a případně na základě toho plnit rovnou zástavnímu věřiteli, jehož zástavou je právě dluh tohoto poddlužníka. Na což navazuje JUDr. Bezouška se závěrem, že: „Na každého dlužníka nelze klást povinnost, aby před plněním dluhu nahlížel do rejstříku zástav. Rozumný výklad § 1335 odst. 2 je proto následující: poslední věta se vztahuje pouze k prvnímu z následků uvedených v první větě. Pouze se stanoví, že je-li vznik zástavního práva spojen s registrací v rejstříku zástav, zástavní právo k pohledávce nevznikne účinností zástavní smlouvy, ale právě až zápisem do rejstříku zástav. Druhý následek – nastoupení účinků vůči poddlužníkovi – však nastane pouze tehdy, oznámí-li mu zástavní dlužník, že došlo k zastavení, anebo když mu zástavní věřitel prokáže vznik zástavního práva (shodně Myšáková in Beck2 s. 1406).“¹⁷⁸

A nakonec, podíváme-li se na druhou větu předmětného fragmentu, zjistíme, že ustanovení § 1337 OZ, které nám říká, že „plní-li se ze zastavené pohledávky peněžní prostředky, vydá zástavní věřitel zástavnímu dlužníkovi vše, co převyšuje zajištěnou pohledávku včetně příslušenství a nákladů, na jejichž náhradu má zástavní věřitel právo. Plní-li se jiná věc, přechází zástavní právo na tuto věc,“¹⁷⁹ je v podstatě totožné, přičemž je pouze doplněno o povinnost vrátit případný přeplatek (hyperochu), který by zástavní věřitel obdržel při realizaci zástavního práva k pohledávce. Tato povinnost je však obecné pravidlo, které souvisí s uhrazovací funkcí zástavního práva, takže ji lze analogicky dovodit i u tohoto fragmentu.

¹⁷⁶ PETROV, J., VÝTISK, M., BERAN, V. a kol. Občanský zákoník. Komentář. 2. vydání (1. aktualizace). Praha: C. H. Beck, 2022. (psala P. Myšáková).

¹⁷⁷ KINDL, M. Zajištění a utvrzení dluhů. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2016, 525 s.

¹⁷⁸ SPÁČIL, J. a kol.: Občanský zákoník III. Věcná práva (§ 976–1474). Komentář. 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 2021, s. 1321 – 1329. č. 42. (psal P. Bezouška).

¹⁷⁹ aktuální znění: Zákon č. 89/2012 Sb., Občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů.

Z výše uvedeného nám tedy plyne, že zástavní právo k pohledávce nedoznalo zásadních změn, avšak praxe vytříbila různé způsoby vzniku, účinků a například forem, které se pak promítly do současné právní úpravy.

Závěr

V této práci jsem se zabýval institutem zástavního práva, které je považováno za jedno z věcných práv k věci cizí, přičemž se jedná o zajišťovací institut, který slouží k zajištění pohledávky. Práce je koncipována tak, že se v první části snažím čtenáře uvést do problematiky zástavního práva. Další část práce se věnuje zejména zástavnímu právu v době práva římského, aby měl čtenář jasnou představu o tom, jakou mělo zástavní právo v tomto období podobu. Primárně jsem se pak snažil vyzdvihnout konec období vývoje zástavního práva, které bylo završeno jeho kodifikací císařem Justiniánem I. V závěrečné části mé práce jsem se podrobněji zaměřil na fragmenty z pramenů, zejména pak z Digest, abych našel odpovědi na výzkumné otázky, které jsem si stanovil v úvodu.

Jako první výzkumná otázka, kterou jsem si na začátku mé práce položil, bylo zjistit, do jaké míry byla zachována úprava zástavního práva z justiniánské doby, v současné právní úpravě. Na tuto otázku není úplně jednoznačná odpověď, jelikož právo jako takové je dynamická entita, nicméně jak nám vyplynulo zejména z poslední části mé práce, lze spatřovat, že římscí právníci ve svých fragmentech položili základy práva pro soudobou společnost velice dobře a mnohdy zůstala úprava zástavního práva v určitých aspektech neporušena.

Další výzkumnou otázku, kterou jsem si stanovil, bylo zjistit, jak římské právo ovlivnilo soukromé moderní právo z pohledu práva zástavního. Dle mého úsudku se nedá úplně říci, že by jej ovlivnilo přímo, jelikož mezi obdobím římského práva završeného justiniánskou úpravou a érou moderního práva v dnešní podobě, stojí pěkná řádka let. Nicméně fakt, že se až do dnešní doby zachovaly základy, které byly položeny před téměř patnácti sty lety, svědčí o tom, na jak špičkové úrovni byli právníci, kteří se podíleli na tvorbě tehdejšího zástavního práva, potažmo práva obecně.

Dalším předmětem mého výzkumu bylo zjistit, zda a v čem se úprava zástavního práva z justiniánské doby liší od té současné a přijít na otázku, proč tomu tak je. Právní úprava tohoto institutu se dědila z generace na generaci, resp. od zákoníku k zákoníku, a to nejen u nás, ale i v zahraničí. Nabízela by se tedy odpověď, že díky svým prvotřídním základům by mohla být zachována a nijak zvlášť se nelišit. Avšak vezmeme-li v potaz dynamiku práva, jehož nedílnou součástí je povinnost reagovat na společenský vývoj a přispívat k jeho formování, není ani možné, aby zůstalo zástavní právo jako celek zachováno v jeho původní, nezměněné podobě. Pokud by tomu tak bylo, postupem času by se stalo neefektivním a tedy obsoletním.

Jako poslední výzkumnou otázku, kterou zbývá odpovědět je, jaký spatřujeme největší kontrast v oblasti zástavního práva, mezi moderním právem současnosti a právem římským?

Pomineme-li již výše popsanou dynamiku práva, která dala vzniknout například zastavení podílu v korporaci, či zastavení cenného papíru nebo zaknihovaného papíru, což jsou specifické předměty zástavního práva v současné právní úpravě, určitý kontrast bych pravděpodobně spatřoval ve formě pro zřízení zástavního práva, která je za určitých okolností stanovena v písemné podobě, ba dokonce v podobě veřejné listiny, je-li dán zvýšený veřejný zájem.

Dalším prvkem, který se mi jeví rozdílný, je obecnost současné právní úpravy, ze které později vycházíme v různých skutkových situacích. Římskoprávní úprava naopak vycházela z konkrétních modelových situací, popsaných římskými právníky. Dle mého poznatku si však dovoluji tvrdit, že ony modelové situace, byly mnohdy tak skvěle zpracovány a sepsány, že z nich bylo možné vyvodit obecný závěr a posléze jej aplikovat i na jiné, skutkově odlišné situace. Nakonec lze spatřit znamenitý kontrast u čekacích lhůt, které nastávají po oznámení realizace zástavního práva, přičemž se zkrátily ze dvou let na minimálních třicet dnů.

Na závěr považuji za nutné zmínit, že fragmenty, ze kterých jsem ve své práci vycházel, jakožto justiniánská římskoprávní úprava tohoto institutu, nám umožňují nahlédnout „pod pokličku“ a poskytnout tak představu o tom, jak to v tehdejší době asi vypadalo. Na mnoha místech je však úprava kusá a neznáme všechny okolnosti pro to, abychom si mohli vytvořit ucelený obraz se vším všudy, bez potřeby jej dovozovat jinými způsoby. Nelze však v souhrnu popřít fakt, že římské právo ovlivnilo současnou právní úpravu zástavního práva a vytyčilo pro ni stěžejní mantinely.

Seznam použitých zdrojů

Prameny:

Digesta, neboli, Pandekty: svazek I, kniha I-XV, vybrané části = Digesta, seu, Pandectae: tomus I, liber I-XV, fragmenta selecta. Přeložili: BLAHO, Peter, VAŇKOVÁ, Jarmila, SKŘEJPEK, Michal, ŽYTEK, Jakub. Praha: Univerzita Karlova v Praze, 2015. 701 s.

Digesta, neboli, Pandekty: svazek II, kniha XVI-XXXV, vybrané části = Digesta, seu, Pandectae: tomus II, liber XVI-XXXV, fragmenta selecta. Přeložili: BLAHO, Peter, ČERNOCH, Radek, ŽYTKOVÁ Klára. V Praze: Univerzita Karlova v Praze, nakladatelství Karolinum, 2019, 746 s.

GAIUS: Učebnice práva ve čtyřech knihách. Přeložil: KINCL, Jaromír. Přetisk 1. vyd. z r. 1981. Brno: Masarykova univerzita, 1999. 274 s.

Iustiniani institutiones: Justiniánské instituce. Přeložili: BLAHO, Peter, SKŘEJPEK, Michal. Praha: Karolinum, 2010. 411 s.

SKŘEJPEK, Michal. Prameny římského práva: Fontes iuris romani. 2. vydání. Praha: Vydavatelství LexisNexis CZ, 2004. 375 s.

JUSTINIÁN I, KRÜGER, Paul, ed. Corpus iuris civilis vol. II., Codex Iustinianus. Editio stereotypa nona. Berolini: Apud Weidmannos, 1915. 516 s.

Monografie:

KINCL, Jaromír, URFUS Valentin a SKŘEJPEK Michal. Římské právo. Praha: C.H. Beck, 1995, 386 s.

HEYROVSKÝ, Leopold. Dějiny a systém soukromého práva římského. V Bratislavě: Nákladem Právnické fakulty University Komenského, 1927, 656 s.

HEYROVSKÝ, L. Dějiny a systém soukromého práva římského. 4. vydání. Praha: J. Otto, 1910, 1243 s.

SOMMER, Otakar. Učebnice soukromého práva římského, Díl 2: Právo majetkové. V Praze: vl. nákl., 1935, 356 s.

VANČURA, Josef. Úvod do studia soukromého práva římského: Díl I. 1923. Praha: Knihtiskárna Typus, 1923, 569 s.

REBRO, Karol a BLAHO, Peter. Římské právo. 4. vydání: MANZ Bratislava, 2010. 522 s.

TUREČEK, Josef. Světové dějiny státu a práva ve starověku. Praha: Orbis, 1963. Právnické edice. 637 s.

KINDL, M. Zajištění a utvrzení dluhů. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2016, 528 s.

BARTOŠEK, Milan, Encyklopedie římského práva. Praha: Academia, 1994, 471 s.

ROZEHNAL, Aleš. Úvěry zajištěné zástavním právem. Praha: G plus G, 1997, 123 s.

Slovníky:

SKŘEJPEK, Michal. Latinsko-český slovníček římského práva: (vybrané pojmy a termíny). Praha: Orac, 2000, 59 s.

BLACK, Henry Campbell et al. Blackův právní slovník. Praha: Victoria Publishing, 1993. sv. 1, 767 s.

Ottův slovník naučný: ilustrovaná encyklopaedie obecných vědomostí. V Praze: J. Otto, 1894. sv. 8, 1039 s.

Ottův slovník naučný: ilustrovaná encyklopaedie obecných vědomostí. V Praze: J. Otto, 1895. sv. 9, 1037 s.

Ottův slovník naučný: ilustrovaná encyklopaedie obecných vědomostí. V Praze: J. Otto, 1900. sv. 16, 1058 s.

Ottův slovník naučný: ilustrovaná encyklopaedie obecných vědomostí. V Praze: J. Otto, 1903. sv. 20, 1087 s.

Ottův slovník naučný: ilustrovaná encyklopaedie obecných vědomostí. V Praze: J. Otto, 1906. sv. 24, 901 s.

Ottův slovník naučný: ilustrovaná encyklopaedie obecných vědomostí. V Praze: J. Otto, 1907. sv. 26, 1077 s.

Komentářová literatura:

SKŘEJPEK, Michal. Římské právo v občanském zákoníku: komentář a prameny. Praha: Auditorium, 2017. 304 s.

SPÁČIL, J. a kol.: Občanský zákoník III. Věcná práva (§ 976–1474). Komentář. 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 2021, 1688 s.

PETROV, J., VÝTISK, M., BERAN, V. a kol. Občanský zákoník. Komentář. 2. vydání (1. aktualizace). Praha: C. H. Beck, 2022.

Právní předpisy:

aktuální znění: Zákon č. 89/2012 Sb., Občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů.

aktuální znění: Zákon č. 292/2013 Sb., Zákon a zvláštních řízeních soudních, ve znění pozdějších předpisů.

aktuální znění: Zákon č. 240/1993 Sb., Občanský soudní řád, ve znění pozdějších předpisů.

aktuální znění: Zákon č. 262/2006 Sb., Zákoník práce, ve znění pozdějších předpisů.

aktuální znění: Zákon č. 219/2000 Sb., Zákon o majetku ČR a jejím vystupování v právních vztazích, ve znění pozdějších předpisů.

aktuální znění: Zákon č. 120/2001 Sb., Zákon o soudních exekutorech a exekuční činnosti (exekuční řád) a o změně dalších zákonů, ve znění pozdějších předpisů.

Články z odborných časopisů:

NITSCHNEIDEROVÁ, Zuzana. Zástavní právo podle nového občanského zákoníku. AN 6/2013, s. 3.

ELEK, Štefan. Vznik smluvního zástavního práva k movitým věcem. Právní rozhledy 1/1999, s. 1.

Judikatura:

Rozsudek nejvyššího soudu ze dne 21. 12. 2005, sp. zn. 29 Odo 851/2003.

Důvodové zprávy:

Důvodová zpráva k zákonu č. 89/2012 Sb.

Ostatní zdroje:

Bubelová, K., Dostalík, P., Razim, J.: Praktikum z římského práva. 3. vydání, Praha: Leges, 2019, 256 s.

HRDINA, Ignác Antonín a Petr DOSTALÍK. Přehled římského práva soukromého ke státní souborné zkoušce. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2010, 140 s.

Shrnutí

Tato diplomová práce se zabývá institutem zástavního práva v období práva římského, přičemž byl zejména kladen důraz na právní úpravu tohoto institutu dle kodifikace císaře Justiniána I. Cílem práce je zjistit, jakým způsobem se praxe zástavního práva promítla do úpravy justiniánské a posléze té současné. Na základě tohoto pak budeme schopni vyzorovat případné odlišnosti a zjistit, proč tomu tak vlastně je.

Práce je rozdělena do několika kapitol, přičemž úvodní kapitola slouží pro zasvěcení do problematiky. Další kapitola se podrobněji věnuje zástavnímu právu v době římského práva, a nakonec je v poslední kapitole přistoupeno k samotné komparaci římskoprávní úpravy zástavního práva, s tou současnou.

Klíčový slova

Zástavní právo, justiniánská úprava, Digesta, komparace, římské právo, fragmenty

Summary

This diploma thesis deals with the institute of lien in the period of Roman law, with particular emphasis on the legal regulation of this institute according to the codification of Emperor Justinian I. The aim is to find out how the practice of lien was reflected in Justinian law and later in the current law. Based on this, we will be able to observe any differences and find out why this is the case. The work is divided into several chapters, while the introductory chapter serves for initiation into the issue. The next chapter deals in more detail with the right of the lien in the time of Roman law, and finally, in the last chapter, the comparison of the Roman law regulation of the lien with the current one is approached.

Key words

Lien, Justinian regulation, Digesta, comparison, Roman law, fragments